Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki
PROGRAM PHARE >TOURIN I<

BESKIDY WSCHODNIE
(MAŁOPOLSKA WSCHODNIA)

KROSNO 1995

EK

Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki

PROGRAM PHARE „TOURIN I ”

REGIONALNY PRODUKT TURYSTYCZNY

BESKIDY WSCHODNIE
(MAŁOPOLSKA WSCHODNIA)

Seminarium - Solina 20-22 marca 1995

796.5:338.48

Krosno 1995

PRZYGOTOWANIE DO DRUKU:
PRACOWNIA
REKLAMOWO-WYDAWNICZA
REK-ART
KROSNO

INSTYTUT TURYSTYKI
DIBLIOTEKA
W WARSZAWIE
8059

Pracownia
Reklamowo - Wydawnicza „Rek -Art"
ul. Ordynacka 6
38-400 Krosno, tel.(0-131) 250-15, tel/fax (0-131) 624-55
Wydanie I. Nakład 250 egz.

Spis treści

Od wydawcy 5

Czesław Jermanowski
Założenia rozwoju produktu turystycznego i jego promocja 7

Robert Kępiński
Uwarunkowanie rozwoju turystyki 11

Piotr Komornicki
Małopolska wschodnia i jej szanse w rozwoju turystyki 13

Stefan Camber
Uwarunkowanie do wprowadzenia TOURIN I i TOURIN II 22

Notatka z prac Zespołu nr 1 - „Turystyka regionów przygranicznych" 26
Referat - Jan Zygadlewicz - „Turystyka w regionach przygranicznych" 29
Wnioski - Zespół nr 1 33

Notatka z prac Zespołu nr 2 - „Dziedzictwo kulturowe a rozwój turystyki" 35
Referat - Urszula Olbromska - „Arboretum Bolestraszyce oraz forty bolestraszyckie jako przykład realizacji i możliwości wykorzystania obiektów kulturowych do zagospodarowania turystycznego" 37
Referat - Stanisław Roman - „Dziedzictwo kultury a rozwój turystyki" 43
Wnioski - Zespół nr 2 45

Notatka z prac Zespołu nr 3 .
„Turystyka jako czynnik rozwoju gospodarczego wsi" 46
Wnioski - Zespół nr 3 50

Notatka z prac Zespołu nr 4 - „Uwarunkowania rozwoju rynku lokalnego a tworzenie regionalnego produktu turystycznego" 51
Referat - Andrzej Piękoś - „Uwarunkowanie rozwoju rynku lokalnego a tworzenie lokalnego produktu turystycznego na przykładzie Regionu Jasielskiego" 55
Referat - Jarosław Sarul - „Europejski Rok Ochrony Przyrody i turystyczne wykorzystanie walorów przyrodniczych Polski" 59
Wnioski Zespół nr 4 62

Czesław Jermanowski - Podsumowanie obrad 63

Od wydawcy

Niniejsze opracowanie zawiera materiały z Seminarium „Rozwój produktu turystycznego Beskidy Wschodnie (Małopolska Wschodnia)", które odbyło się 20-22 marca 1995 roku w Solinie. Jest to kolejne seminarium regionalne poświęcone tworzeniu produktu turystycznego finansowane ze środków PHARE, zorganizowane z inicjatywy UKFiT we współpracy z władzami wojewódzkimi. W skład regionu wchodzą województwa: krośnieńskie, rzeszowskie, przemyskie. Uczestnikami seminarium byli parlamentarzyści, przedstawiciele państwowej administracji centralnej i terenowej, samorządów, społecznych organizacji turystycznych, uczelni, instytucji naukowych, ośrodków informacji turystycznej, gestorzy bazy turystycznej, zagraniczni eksperci.

Dyskusja przeprowadzona była w czterech zespołach problemowych, a dotyczyła następującej tematyki:

- *„Turystyka regionów przygranicznych"*
- *„Dziedzictwo kulturowe a rozwój turystyki"*
- *„Turystyka jako czynnik rozwoju gospodarczego wsi"*
- *„Uwarunkowania rozwoju rynku lokalnego a tworzenie regionalnego produktu turystycznego"*

Czesław Jermanowski
Wiceprezes
Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki

Założenia rozwoju produktu turystycznego i jego promocja

Spotkaliśmy się w Bieszczadach, aby wspólnie dyskutować na temat roli poszczególnych podmiotów w tworzeniu produktu turystycznego. Dlatego na wstępie należy zastanowić się nad kwestią umiejscowienia turystyki w kontekście bieżących i roboczych kontaktów z samorządami terytorialnymi. Warto bowiem pamiętać, że rynek lokalny stanowi podstawowe ogniwo rozwoju turystyki, jako przemysłu w szerokim tego pojęcia znaczeniu. Inna przecież rola przypada centrali - w tym przypadku Urzędowi Kultury Fizycznej i Turystyki - która odpowiada przede wszystkim za strategię i promocję. Natomiast inne zadania mają samorządy, które w swej polityce powinny zająć się wdrażaniem w życie wypracowanych już założeń. Docierają do mnie informacje - to na podstawie rozmów z wójtami i burmistrzami - że w społecznościach lokalnych panuje przeświadczenie, iż turystyka jest często jedyną szansą rozwoju gospodarczego gminy. Wójtowie i burmistrzowie twierdzą, że jedynie oni dostrzegają potrzebę prowadzenie polityki promocyjnej.

Podczas, gdy my uczestniczymy w krośnieńskim „Forum", codziennie 1,5 mld osób przemieszcza się na naszej planecie z kraju do kraju. Ta cyfra daje wyobrażenie o możliwościach w zakresie ogólnoświatowej tendencji rozwoju turystyki. W 1993 roku turystyka, jeżeli chodzi o udział w wypracowaniu dochodu w skali światowej, wśród innych dziedzin gospodarczych została sklasyfikowana na trzecim miejscu. W bieżącym roku już na drugim, a zakłada się (takie są prognozy), że w 2005 r. zajmie pierwsze miejsce. Dla nas są to informacje interesujące. Czy zatem na ich podstawie można zbudować optymalny program?

Polska jest krajem atrakcyjnym pod wieloma względami. Wymienię choćby położenie geograficzne, sytuujące nas w Europie jako kraj tranzytowy; walory krajobrazowe i klimatyczne; ogromne dziedzictwo kulturalne państwa liczącego sobie przeszło 1000 lat historii; czy bliskość atrakcyjnych rynków turystycznych. Jeżeli zatem sami chcemy zdobyć określoną pozycję na europejskich bądź światowych rynkach turystycznych, powinniśmy mieć wystarczającą informację. Weźmy pod uwagę np. Niemcy. Społeczeństwo tego kraju w ubiegłym roku na podróże i wczasy zagraniczne wydało 89 mld marek. Pieniądze te wypłynęły z Niemiec, zasilając budżety rządów, regionów, gmin tych krajów, gdzie wakacje spędzali Niemcy. Zarobiły także samorządy lokalne i podmioty turystyczne.

Według obiegowej opinii do najbogatszych przemysłów zalicza się przemysł chemiczny i samochodowy. Ale czy tak jest w rzeczywistości? Statystyki mówią zupełnie coś innego. Oto dane. W skali światowej na podróże i turystykę wydano 480

mld ECU, na żywność i napoje - 340 mld ECU, przemysł chemiczny sprzedał towary za 250 mld ECU, taką samą kwotę wydało społeczeństwo na ubezpieczenia. W tym rankingu najniżej uplasował się przemysł samochodowy z kwotą 200 mld ECU.

W Urzędzie Kultury Fizycznej i Turystyki, opracowując program rozwoju gospodarki turystycznej, postawiliśmy dwie tezy, które dla nas stanowią wykładnię działania. Uważamy, że należy doprowadzić do takiej polityki, która turystykę zintegruje z innymi gałęziami gospodarki narodowej. Turystyka bowiem coraz powszechniej na całym świecie staje się sposobem na uprawianie gospodarki w skali makroekonomicznej. Dlatego nie możemy popełnić błędu, zamykając się we własnej branży. Dzisiaj na turystyce zarabiają dosłownie wszyscy, począwszy od banków poprzez firmy transportowe, a skończywszy na najdrobniejszych podmiotach gospodarczych. Wszyscy zatem są zainteresowani, aby uczestniczyć w działaniach mających związek z tą gałęzią gospodarki, jaką na zachodzie Europy stał się nowoczesny przemysł turystyczny.

W dokumencie, o którym mówię, przyjęto założenie, że turystyka jest szansą dla rozwoju polskiej gospodarki. W dokumencie tym zapisano, że poprzez turystykę stwarza się szansę rozwoju gospodarczego kraju, stabilizacji makroekonomicznej, wreszcie szansę dla generowania rynku pracy. Warto wiedzieć, iż obecnie na świecie 15% miejsc pracy zostało stworzonych dzięki turystyce.

Omawiając program stworzony przez Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki, zasygnalizuję jego najważniejsze punkty. Przede wszystkim musimy dostosować polskie normy prawne do standardów obowiązujących w państwach Unii Europejskiej i OECD. Dotyczy to szczególnie umów handlowych, ochrony praw konsumenta, obrotów produktami gospodarczymi, światowych usług w zakresie turystyki i wypoczynku oraz międzynarodowych przewozów osobowych. W turystyce - mówię o konkurencyjności - nie ma taryfy ulgowej. Zachodzi więc konieczność dostosowania się do obowiązujących reguł gry.

Nadal wiele zastrzeżeń budzi nasza telekomunikacja, uniemożliwiająca swobodne kontaktowanie się z całym światem. W tym względzie przychodzi nam nadrobić wieloletnie zaniedbania, bo zostaliśmy w tyle za Europą. Polska musi być dostępna dla zagranicznego turysty, a o tym decyduje również komfortowy transport, w tym przypadku gwarantujący dostęp nie tylko do Warszawy czy Krakowa, ale przede wszystkim do najbardziej atrakcyjnych regionów turystycznych Polski.

Powołanie wyspecjalizowanej agendy rządowej powinno wydatnie pomóc w rozszerzeniu promocji turystycznej naszego kraju. Istotną sprawą będzie nawiązanie współpracy międzynarodowej, a na niższych szczeblach współpracy przygranicznej w zakresie świadczenia usług dla turystów i podróżnych. Przyjeżdżający do Polski turyści muszą czuć się bezpiecznie. Jest to bardzo ważny warunek. Podobnie rzecz się ma z regionami o szczególnym znaczeniu turystycznym, w których należy podjąć działania na rzecz ochrony środowiska naturalnego.

Koniecznością jest wprowadzenie ułatwień dla turystyki zagranicznej „przyjazdowej" na takich samych zasadach jakie obowiązują w eksporcie towarów i usług.

Prowadzenie aktywnej polityki, zachęcającej obcy kapitał do inwestowania w gospodarkę turystyczną, powinno przekonać inwestorów zagranicznych do zaangażowania w to przedsięwzięcie więcej środków niż dotychczas. Ważną rolę powinny odegrać stałe działania, które wspomagałyby rozwój gospodarki turystycznej poprzez np. organizację badań naukowych oraz współtworzenie aktywnych instytucji finansowych wspierających rozwój rynku turystycznego.

W związku z przygotowanym dokumentem, zobowiązano poszczególnych ministrów do pracy na rzecz turystyki. Informacja taka jest nam potrzebna, aby w opracowywanych dokumentach na szczeblu gminy czy regionu, w końcowym raporcie skoordynować działania wszystkich jego twórców. Minister finansów ma obniżyć podstawę opodatkowania o 50% w gminach objętych strukturalnym bezrobociem. Chodzi o to, żeby w konsekwencji te środki przeznaczyć m.in. na budowę kortów tenisowych i basenów kąpielowych. Wspólny wniosek ministra rolnictwa i UKFiT o zwolnienie dochodów uzyskanych z tytułu najmu pokoi gościnnych w gospodarstwach rolnych, a także z tytułu wyżywienia osób przebywających w tych gospodarstwach na wypoczynku, (dotyczy osób, które dla letników będą wynajmowały pokoje w liczbie nie większej niż pięć).

Jest projekt rozporządzenia Rady Ministrów, przewidujący rozszerzenie zakresu wydatków, które mogą być odliczone od podstawy opodatkowania. Projekt ten dotyczy wydatków na zakup, budowę i rozbudowę pływalni i basenów kąpielowych otwartych oraz kortów tenisowych. Dążymy także, aby inwestorom tworzącym nowe miejsca pracy w gminach zagrożonych wysokim bezrobociem, dać możliwość odliczania od dochodów 50% wydatków inwestycyjnych. W przypadku podatników podejmujących działalność na terenach wiejskich odliczenie od dochodu wynosić będzie 75% wydatków inwestycyjnych. Pozwoli to na budowę atrakcyjnej infrastruktury, a skarb państwa w ciągu dwóch lat odzyska te ulgi z tytułu wzrostu VAT-u, płaconego za usługi.

Zobowiązania dotyczą również innych ministrów. I tak Minister Ochrony Środowiska i Zasobów Naturalnych ma uwzględnić w strategii ochrony środowiska naturalnego potrzebę rozwoju gospodarki turystycznej. Ma także popierać zadania na rzecz poprawy środowiska przyrodniczego, zwłaszcza na obszarach o wybitnych walorach turystycznych. Te działania minister podejmuje, korzystając ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz ekofunduszy. Jesteśmy w takim momencie, że mamy za sobą dokument precyzujący politykę państwa w sferze turystyki. Jest to dla nas impuls do działania na różnych płaszczyznach. Ubiegły rok był realizowany pod kątem integracji z innymi resortami i regionalizacji produktu turystycznego. W kraju powstanie osiem regionów turystycznych. Przed nami jeszcze jedno „Forum" - odbędzie się ono na Mazurach - i w ten sposób zakończy prace związane z regionalizacją.

Przy okazji, mówiąc o regionalizacji turystyki chcę podkreślić, że regiony pracują lepiej niż zakładaliśmy. Ich aktywność wyrażona jest w pracach, które koncentrowały się w ubiegłym roku w zakresie strategii rozwoju krajowego produktu turysty-

cznego. Prace nad tym dokumentem zostały zakończone i obecnie jesteśmy w trakcie wprowadzania do realizacji pierwszej części owego dokumentu. Przyjęliśmy w nim pięć stref turystycznych. Dokonaliśmy również wyboru produktu turystycznego, na który w sumie złożą się: turystyka ogólnokrajoznawcza, specjalistyczna, tranzytowa i nadgraniczna, pobytowa oraz agroturystyka.

Polska dopiero stawia pierwsze kroki na rynkach turystycznych. W 1993 roku nasze granice przekroczyło 61 milionów podróżnych, z czego 17 milionów stanowili turyści (jeden nocleg). W 1994 roku Polskę odwiedziło 74 miliony cudzoziemców, a w tej liczbie 18,5 miliona stanowili turyści.

Wiemy, że każdego roku z Ameryki przyjeżdża do nas 200 tys. turystów oraz 211 tys. z Wielkiej Brytanii. W związku z powyższym tworzymy ośrodki narodowe, które mamy w Niemczech, USA, Holandii, Wlk. Brytanii, Skandynawii. W bieżącym roku otwieramy nowy ośrodek w Rzymie.

Zdaję sobie sprawę, że krośnieńskie „Forum" nie rozstrzygnie wszystkich nurtujących nas problemów. Szczegółowe rozmowy będą prowadzone w grupach. Teksty wystąpień znajdą się w materiałach poseminaryjnych. W późniejszym czasie rozpoczniemy całą serię spotkań z wójtami i burmistrzami. Chodzi o przedyskutowanie w terenie konkretnych spraw, które interesują nas wszystkich.

Dziękuję za uwagę.

Robert Kępiński
Dyrektor Generalny
Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki

Uwarunkowanie rozwoju turystyki

Chciałbym zająć się tematyką, która nie była jeszcze poruszana lub została tylko zasygnalizowana. Światowa Organizacja Turystyki przedstawiła ranking krajów przyjmujących turystów zagranicznych. Polska jest na dziewiątym miejscu (1993 r.). Tylko Węgry wyprzedzają nas z byłych krajów Europy Wschodniej. W rankingu krajów, które mają największe wpływy z turystyki jesteśmy na siedemnastym miejscu. Jednym z uwarunkowań turystyki jest fakt, że kraj do którego się przyjeżdża, musi być krajem znanym, a Polska nie jest dostatecznie znana za granicą. Często postrzegani jesteśmy w sposób negatywny. Te stereotypy musimy przełamywać. Prowadzimy aktywną politykę promocyjną poprzez wydawnictwa, uczestniczenie w organizacjach turystycznych (WTO), udziały w targach. Od roku 1993 jesteśmy członkami Europejskiej Komisji Turystyki (ITS). Celem jej jest promowanie Europy jako atrakcji turystycznej. Nasze członkostwo pozwala uczestniczyć w szeregu wspólnych akcji promocyjnych organizowanych na rynkach zamorskich. OECD - to organizacja dwudziestu pięciu najbogatszych krajów świata - aplikujemy do uczestnictwa w niej jako członek.

Do tego by turystyka mogła się rozwijać, musi posiadać bazę. Do promowania rozwoju bazy i inwestycji została utworzona Polska Agencja Rozwoju Turystyki. Ma ona pełnić funkcję pośrednią pomiędzy podmiotem finansującym a tym, który będzie w przyszłości beneficjentem tej inwestycji. Agencja ma szansę pomagać w tworzeniu nowego produktu turystycznego, nowej bazy poprzez zagospodarowanie mienia „niechcianego". Widzimy, że w polskiej turystyce w dniu dzisiejszym niekoniecznie trzeba budować od nowa, należy wypromować i zagospodarować to, co istnieje i jest atrakcyjne.

Kilka lat temu, gdy wchodziliśmy w nową epokę gospodarki rynkowej myśleliśmy, że prywatyzowanie gospodarki turystycznej będzie łatwe i proste i bardzo szybko przejdzie ona w ręce prywatne. W dniu dzisiejszym widzimy, że nasza wiedza była niepełna, chociaż widać, że gospodarka turystyczna w rękach prywatnych najlepiej się sprawdza. Powinna być ona w najbliższym czasie w 100 % sprywatyzowana. O ile proces przekształceń sprawdził się w małych obiektach to widać że są problemy z wielkimi podmiotami, takimi jak ORBIS czy FWP. Proces przekształceń ORBISU trwa, w dniu dzisiejszym sprywatyzowany jest transport i biura podróży, natomiast znacznie trudniej przebiega proces przekształceń łańcucha hoteli, z zachowaniem roli i funkcji narodowej. FWP - bardzo specyficzna organizacja, w strukturach nie przystająca do realiów dnia dzisiejszego. Znaczna część majątku została skomunalizowana i oddana pod zarząd FWP. Uwarunkowania prawne dotyczące funkcjonowania turysty-

ki wiążą się z ustawą o świadczeniu usług turystycznych. Jej rola jest bardzo ważna i potrzebna oraz niezwykle istotna z punktu widzenia gospodarki turystycznej naszego kraju w momencie ubieganiu się naszego kraju o członkostwo w OECD. Tą ustawą regulujemy większość zaleceń wynikających z procesu dostosowawczego do OECD. Ustawa ta ureguluje prawną ochronę konsumenta. Ma także uregulować trzy segmenty życia turystycznego. Budzi odruchy niechęci, często związane z niezrozumieniem istoty przemian rynkowych, które dokonują się w Polsce. Ustawą tą chcemy wprowadzić koncesjonowanie touroperatorów i agentów turystycznych. Koncesje będą udzielane przez U.K.F.iT. W drugim rozdziale chcemy uregulować standaryzację bazy noclegowej. Trzeci rozdział mówi o uprawnieniach do wykonywania funkcji przewodnika i pilota wycieczek zagranicznych.

Piotr Komornicki
Wojewoda Krośnieński

Małopolska Wschodnia i jej szanse w rozwoju turystyki (woj. krośnieńskie)

Województwo krośnieńskie położone jest w najbardziej na południowy wschód wysuniętej części kraju, graniczy ze Słowacją i Ukrainą. Łącznie 270 km. Takie usytuowanie stwarza szansę na rozwój turystyki przygranicznej i tranzytowej, tym bardziej, że tereny te wchodzą w skład Euroregionu Karpackiego.Na terenie województwa aktualnie funkcjonuje jedno drogowe przejście graniczne ze Słowacją - w Barwinku, na drodze międzynarodowej E-371 oraz uruchomione w 1994 roku, przejście kolejowe na Ukrainę w miejscowości Krościenko. W Krośnie znajduje się lotnisko, które po modernizacji może być wykorzystane do ruchu pasażerskiego.

Krośnieńskie, bogate w niezwykle urokliwe krajobrazy Pogórza, Beskidu Niskiego i Bieszczadów, należy do najpiękniejszych regionów kraju. Jego walory przyrodnicze zostały uznane za unikatowe w skali europejskiej.Ponad 70% powierzchni stanowią obszary typowo górskie o wysokościach do 1346 m n.p.m. Charakterystycznym składnikiem krajobrazu są lasy, zajmujące około 50% powierzchni województwa (wskaźnik lesistości prawie najwyższy w kraju).Liczne rzeki i potoki górskie posiadają w swych górnych biegach kryształowo czystą wodę. Potrzeby ochrony wspaniałej przyrody i krajobrazu województwa stały się bodźcem do utworzenia wszystkich ustawowych form obszarów chronionego krajobrazu. W najwyższych partiach Bieszczadów ustanowiono Bieszczadzki Park Narodowy o powierzchni 27 tys. ha. Jest on częścią Światowego Rezerwatu Biosfery „Karpaty Wschodnie", który powstał na pograniczu Polski, Słowacji i Ukrainy. Po stronie polskiej rezerwat obejmuje także dwa parki krajobrazowe: Ciśniańsko-Wetliński oraz Doliny Sanu. W 1993 roku Światowy Rezerwat Biosfery uzyskał certyfikat UNESCO. Jest pierwszym tego typu rezerwatem na świecie. Od 1.01.95r. w Beskidzie Niskim, na powierzchni 20 tys. ha utworzony został Magurski Park Narodowy.Istnieje także pięć parków krajobrazowych: Czarnorzecko - Strzyżowski, Gór Słonnych, Jaśliski i wspomniane dwa parki. Należy również wspomnieć o 26 florystycznych, faunistycznych i geologicznych rezerwatach przyrody, objętych ścisłą ochroną oraz o 136 pomnikach przyrody. Wymienione parki i rezerwaty funkcjonują w ramach trzech wytyczonych obszarów chronionego krajobrazu: Wschodniobeskidzkiego, Beskidu Niskiego i Czarnorzeckiego. Łączna powierzchnia terenów prawnie chronionych, wynosząca około 70% powierzchni województwa, należąca do najwyższej w skali kraju, wymownie świadczy o ogromnym potencjale umożliwiającym kreację produktu turystycznego najwyższej jakości.

Krośnieńskie bowiem jest rajem dla turystów szukających bezpośredniego kontaktu z przyrodą, najlepiej zachowaną w tym zakątku Europy. Podkarpackie lasy, resztki

bieszczadzkich puszcz i połoniny to tereny bogate w niespotykane gdzie indziej w kraju okazy fauny i flory. Występuje tu około 160 gatunków ptaków i 44 gatunki ssaków oraz 10 gatunków płazów i 7 - gadów, a w wodach rzek i potoków żyje około 30 gatunków ryb.
Bieszczady są jednym z najważniejszych ośrodków łowieckich. Tak znacznej koncentracji drapieżników nie spotyka się w żadnym innym rejonie Polski. Licznie występują tu: wilk, niedźwiedź brunatny, ryś, żbik i kuna. Osobliwością są żubry żyjące na wolności. Do grubej zwierzyny łownej należy zaliczyć: jelenia karpackiego, dzika, wilka i rysia. Odstrzał zwierzyny prowadzony jest na terenie 67 obwodów łowieckich.
W czystych i bogatych w tlen wodach żyje wiele gatunków ryb. Niektóre z nich osiągają rekordowe wymiary. Wędkarstwo stanowi rodzaj produktu turystycznego o dużych, lecz nie w pełni wykorzystanych możliwościach rozwojowych.

Atrakcją turystyczną jest największy sztuczny zbiornik w kraju. Jezioro Solińskie o powierzchni 21 km^2, malowniczo położone wśród porośniętych lasem wzgórz. Stwarza ono szerokie możliwości wypoczynku i uprawiania ekologicznych, nie zakłócających stref ciszy, sportów wodnych. Jego obrzeże, zwłaszcza zachodnie, zabudowane obozowiskami turystycznymi, domami wypoczynkowo-sanatoryjnymi, hotelami i pensjonatami, a także przystaniami wodnymi, oferuje wypoczynek pobytowy o zróżnicowanym standardzie. Miejscowości leżące nad zalewem: Solina, Polańczyk, Wołkowyja, Chrewt są uznawanymi ośrodkami wypoczynkowymi w skali kraju.

Niemal cały rejon górzysty województwa nadaje się do uprawiania narciarstwa, zwłaszcza wędrówkowego. W chwili obecnej narciarskie trasy wędrówkowe pokrywają się z niektórymi odcinkami szlaków pieszych, przebiegających przez najpiękniejsze partie bieszczadzkich połonin. Istnieje także baza do uprawiania biatlonu w Czarnorzekach i skocznia narciarska w Iwoniczu Zdroju i Zagórzu[1]. Narciarstwo zjazdowe odbywa się w oparciu o 19 wyciągów orczykowych, których długość waha się od 300 do 1130 m. Warunki klimatyczne regionu, dyktują konieczność montażu sprzętu uzupełniającego, jak armatki śnieżne, itp. Najcenniejsze obszary górskie wykluczają budowę wyciągów narciarskich. Chociaż przykładem wyważenia racji ekologicznych i potrzeby wzbogacenia oferty turystycznej na terenie parku narodowego jest uruchomienie w sezonie 1994/5 wyciągu narciarskiego w Ustrzykach Górnych w centrum BPN, lecz bez naruszenia bardzo cennych terenów. Warunki klimatyczne oraz ukształtowanie terenu kwalifikuje wyciągi narciarskie jako uzupełnienie oferty stworzonej przez gestorów bazy. Funkcjonują obiekty hotelarskie, które posiadają własne wyciągi narciarskie, będące największą atrakcją zimowych pobytów (m. in. w Bystrem, Kalnicy, WZW „Jawor" w Solinie, Lesku, w Ustrzykach Dolnych i Ustrzykach Górnych).

Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji w Sanoku oferuje uprawianie łyżwiarstwa na torze do jazdy szybkiej na lodzie, w oparciu o własne zaplecze hotelowe i rekrea-

[1] Są wspaniałe warunki do sportów lotniarskich - słynna przedwojenna szkoła szybowcowa w Bezmiechowej.

cyjne (basen kryty, sauna, siłownia). Latem na tych terenach czynne są: camping, kąpielisko, boiska do gier.
Tradycyjnie najpopularniejszą formą turystyki w województwie są piesze wędrówki górskie, uprawiane po wytyczonych szlakach, których łączna długość wynosi ok. 1300 km.

Właścicielem większości wymienionych obiektów jest spółka Bieszczadzkie Hotele i Schroniska PTTK w Sanoku, realizująca ambitny program rozwoju turystyki górskiej.
W ostatnich latach oferta turystyczna regionu wzbogacona została o wypoczynek „w siodle". Jest to inicjatywa tym bardziej interesująca, że wykorzystuje małe huculskie koniki świetnie przystosowane do warunków górskich i łatwe w hodowli. Ośrodki jazdy konnej dysponujące bazą noclegową znajdują się w Wołosatem, Dwerniczku, Lisznej i Polanie (Bieszczady) oraz Woli Sękowej (Beskid Niski). Coraz większą popularnością cieszą się wędrówki rowerowe.

Dużą atrakcją jest bieszczadzka „ciuchcia" - kolejka wąskotorowa, przebiegająca malowniczymi terenami Bieszczadów Zachodnich. Aktualnie czynione są starania zmierzające do utrzymania funkcjonowania pociągu turystycznego i uatrakcyjnienia przejazdu.

Innym, ciekawym produktem turystycznym województwa jest turystyka edukacyjna, łącząca elementy kulturowe z geograficznymi. Generalnie jest ona skierowana do szkół, a dla dzieci z dużych ośrodków przemysłowych realizowana jest pod hasłem „zielonych i białych klas". Stanowi ona doskonałe wypełnienie wielu obiektów, szczególnie o niższym standardzie, w okresie martwego sezonu. Obecnie czynione są starania o włączenie bieszczadzkiej kolejki wąskotorowej w system turystyki ekologicznej, celem wzbogacenia tej oferty.

Na szczególne omówienie zasługuje agroturystyka. Bieszczadzkie Koło Stowarzyszenia Agroturystycznego „Galicyjskie Gospodarstwa Gościnne" skupia ponad 30 gospodarstw świadczących usługi turystyczne. Są między innymi kwaterodawcy, właściciele pól namiotowych i luksusowych pensjonatów. Mieszkańcy gminy Bukowsko „postawili" na turystykę, tworząc sieć współpracujących usługodawców, wzajemnie się uzupełniających. Podobne nastawienie ma społeczność gminy Solina. Duże korzyści i źródła dodatkowych dochodów, jakie przynosi agroturystyka zarówno bezpośrednio usługowcom, jak i regionowi, nie mówiąc o turystach coraz chętniej korzystających z tej formy wypoczynku, rokują dobre perspektywy.

Produktem turystycznym województwa, którego nie sposób pominąć jest lecznictwo uzdrowiskowe, opierające się na licznych źródłach wód mineralnych i głęboko zakorzenionej tradycji. W cieszących się renomą uzdrowiskach krośnieńskich: Iwoniczu i Rymanowie Zdroju oraz Polańczyku, który pojawił się na mapie wraz z budową zapory solińskiej, do dyspozycji kuracjuszy pozostaje około 3,5 tys. miejsc, w tym około 700 dla dzieci. Na trzy miejscowości: Czarna, Komańcza i Rabe rozciągnięto niektóre przepisy o uzdrowiskach. Posiadają one bowiem cenne zasoby wód leczni-

czych i korzystny mikroklimat. Ich rozwój będzie niewątpliwie związany z lecznictwem uzdrowiskowym.

Ważnym produktem turystycznym jest turystyka kulturowa. Tereny województwa leżące na pograniczu dwóch kultur: zachodniej i wschodniej, są bogate w liczne świadectwa niekiedy bardzo burzliwej przeszłości. Do najcenniejszych zabytków należą: bojkowskie i lemkowskie cerkwie, historyczne zespoły staromiejskie Biecza, Krosna i Sanoka, drewniane i murowane kościoły, cerkwie i synagogi. Zachowały się także resztki zamków, dwory i pałace. Dużą wartość zabytkową ma drewniana zabudowa uzdrowiska Iwonicz. Muzea województwa grupują eksponaty o dużej wartości kulturowej: m.in. obiekty budownictwa ludowego, jedną z najcenniejszych kolekcję ikon, zbiór lamp naftowych i pionierskich urządzeń przemysłu naftowego, aptekarstwa i rzemiosła.

Istotnym czynnikiem rozwoju produktu turystycznego województwa jest odpowiednia baza noclegowa. Zlokalizowana na terenie województwa baza liczy obecnie 12.089 miejsc. Obejmuje ona zarówno miejsca w obiektach ogólno dostępnych. Przeważają obiekty sezonowe stanowiące 60% całej bazy. Największa ilość obiektów zlokalizowana jest w rejonie Bieszczadów (około 2/3 bazy). Słabiej natomiast zagospodarowane są tereny Beskidu Niskiego i Pogórza, charakteryzujące się wysokimi walorami przyrodniczo - krajobrazowymi. Założenia rozwojowe idą w kierunku poprawy standardu bazy, budowy obiektów hotelarskich wysokiej klasy, również w miastach oraz wzbogacania oferty o usługi towarzyszące.
W województwie jest około 1400 miejsc, które posiadają wysoki standard.

Walory turystyczne województwa rzeszowskiego

Województwo rzeszowskie obejmuje obszar 4.397km^2, na którym zamieszkuje około 735 tys. mieszkańców. Teren województwa podzielony jest wyraźnie na dwie krainy fizjograficzne. Północną stanowią tereny równiny z Kotliną Sandomierską zasobną w lasy. Ta część województwa posiada też kilka zbiorników wodnych. Największy jest z nich Zalew „Maziarnia" w Wilczej Woli gm. Raniżów, liczący około 130 ha powierzchni. Tereny wokół niego, mało jeszcze zagospodarowane są dobrym miejscem do wypoczynku sobotnio - niedzielnego. Bardziej przygotowane do celów wypoczynkowych są mniejsze zalewy w Ożannej gm. Kurylówka, Brzózie Królewskiej k. Leżajska oraz Kamionce gm. Ostrów.
Południowa część woj. to tereny pięknych krajobrazowo wzniesień pogórzy: Rzeszowskiego a szczególnie Strzyżowskiego i Dynowskiego. Przekraczające wysokości 500m n.p.m. pasma wzgórz z szachownicą upraw rolnych, czasem pokryte lasem, zachęcają do pieszych wędrówek po szlakach turystycznych. Rzeszowskie posiada ok. 24,1% pow. pokrytej lasami.

Walory przyrodnicze obejmują Strzyżowsko-Czarnorzecki Park Krajobrazowy, którego część znajduje się na terenie woj. rzeszowskiego. 7 obszarów chronionego krajobrazu i 8 rezerwatów przyrody.

Najcenniejszym i najbardziej znanym zabytkiem architektonicznym w woj. jest zespół zamkowy w Łańcucie. Wybudowany w XVII w., związany z historią trzech możnych rodzin polskich: Stadnickich, Lubomirskich i Potockich urzeka swoimi zbiorami oraz otaczającym go zabytkowym parkiem. Do cennych budowli zamkowo - pałacowych w woj. należą: XV w. zamek w Rzemieniu w kształcie wieży mieszkalno - obronnej, XVI w. zamek w Przeclawiu, pałac w Boguchwale, dwory w Wojsławiu i Witkowicach. Kunsztem sztuki ciesielskiej imponuje pałacyk myśliwski w Julinie.
Spośród wielu zabytków architektury sakralnej rzeszowskiego najcenniejszymi są:
- zespół klasztorny O.O Bernardynów w Leżajsku wzniesiony w XVII w.
- zespół klasztorny O.O Bernardynów w Rzeszowie wzniesiony w latach 1624-1629 posiadający bogate wnętrze, którego ozdobą jest ołtarz główny wykonany z marmuru, alabastru i drewna.

Ponadto na terenie woj. znajduje się wiele zabytkowych kościołów drewnianych m.in. w Cmolasie, Porębach Dynarskich, Gawłuszowicach, Małej i Krzemienicy.
Po kulturze żydowskiej najlepiej zachowała się XVIII w. synagoga w Łańcucie mieszcząca muzeum judaistyczne.

Architekturę ludową, narzędzia i przedmioty codziennego użytku gromadzi Muzeum Kultury Ludowej w Kolbuszowej. W skansenie Muzeum znajduje się ponad 40 dużych obiektów budownictwa ludowego Lasowiaków i Rzeszowiaków. Unikatowe obiekty budownictwa ludowego znajdują się także w Markowej i Raniżowie.
Zespoły cennej zabudowy i układów urbanistycznych miasteczek: Czudec, Głogów Młp., Sokołów Młp. a także fragmentów Rzeszowa, Mielca, Leżajska czy Łańcuta stanowią o walorach poznawczych architektury miejskiej woj. Do najciekawszych zabytków Rzeszowa należą: ratusz i zamek obronny. Razem z odbudowanym w XVII w. kościołem farnym oraz powstałym w tym wieku zespołem klasztornym O.O. Pijarów (pomimo zmian kształtu architektonicznego większość i tych budowli) stanowią one o bazie przestrzennej miasta.
Kultura i sztuka ludowa zajmują szczególną rolę w życiu kulturalnym województwa. Kultywowanie zwyczajów, obrzędów a przede wszystkim pieśni i tańca jest bardzo żywe wśród mieszkańców gmin wiejskich.

Rzeszów jest miejscem reguralnie odbywających się Światowych Festiwali Polonijnych Zespołów Folklorystycznych.
Należy wspomnieć także o rękodzielnictwie ludowym. Wyroby gliniane (Medynia Łańcucka), zabawki z drewna, tkaniny a także stroje ludowe znajdują w województwie swoich wykonawców.
Organizowany corocznie w maju, w Łańcucie Festiwal Muzyczny gromadzi wielu wykonawców znanych nie tylko w naszym kraju. Również letnie warsztaty muzyczne korzystające z wnętrz łańcuckich cieszących się znacznym zainteresowaniem poza granicami Polski.

Zagospodarowanie turystyczne województwa

Centrum komunikacyjnym województwa i regionu jest Rzeszów, będący ważnym węzłem kolejowym oraz posiadający port lotniczy dostosowany do obsługi ruchu międzynarodowego. Miasto leży na skrzyżowaniu ważnych tras komunikacyjnych w ruchu drogowym z Europy zachodniej na Ukrainę (droga E40) oraz z północy na południe Europy (droga nr 9 i 19). Tak ułożone trasy komunikacyjne sprawiają, że województwo rzeszowskie staje się terenem ruchu tranzytowego, którego nasilenie związane jest z przejściami granicznymi na wschodzie i południu Polski.

Według danych z 1993 r. województwo posiada około 3.500 miejsc noclegowych w tym 1.700 o charakterze całorocznym. W województwie nie ma bazy hotelowej o wysokim standardzie, najwyższą kategorię reprezentują trzygwiazdkowy hotel „Budimex" o 110 miejscach oraz tej samej kategorii hotel „Rzeszów" dysponujący 430 miejscami noclegowymi.

Bazę uzupełnia rozwijająca się sieć gospodarstw agroturystycznych, których obecnie znajduje się w województwie 11 i dysponują około 50 miejscami noclegowymi. Ruch turystyczny związany jest przede wszystkim z terenami o większych walorach poznawczych. Obok Rzeszowa do ważniejszych należą, jak wspomiano Łańcut i okolice, Leżajsk i okolice, południowa część województwa z terenami Pogórzy Strzyżowskiego i Dynowskiego, oraz tereny położone wokół największych zbiorników wodnych województwa: Wilcza Wola, Ożanna, Kamionka.

Charakterystyka ogólna województwa przemyskiego

Województwo przemyskie położone w południowo - wschodniej Polsce, graniczące z województwami krośnieńskim, rzeszowskim i zamojskim oraz na wschodzie z Ukrainą, zajmuje powierzchnię 4.427 km^2

Przemyskie zamieszkuje 412.6 tys. osób, z tego 161.1 tys. stanowi ludność miast i 251.5 to ludność wiejska. Zarówno gęstość zaludnienia (93 osoby na 1 km kw) jak i poziom urbanizacji (39%) są niższe od średnich w kraju, wynoszących odpowiednio 123 osoby na 1 km kw. i 62%. Największe miasta to: Przemyśl 69 tys. mieszkańców, Jarosław 42 tys. Przeworsk 16 tys. Lubaczów 12 tys.. Położenie województwa jest ważne strategicznie ze względu na lokalizację na połączeniu głównych dróg kołowych i kolejowych biegnących z Niemiec na Ukrainę i dalej do Rosji oraz na południowy wschód Europy. Około 30% województwa to tereny górzyste, występujące głównie w jego południowej części (Pogórze Karpackie), obszary równinne stanowią około 30% powierzchni (północna i wschodnią część województwa) i pagórkowate około 40%. Klimat na terenie województwa jest raczej łagodny, podlegający w pewnym stopniu wpływom klimatu kontynentalnego Europy południowo-wschodniej. Cechą charakterystyczną jest wysoki wskaźnik lesistości.

Walory przyrodniczo-kulturowe to przede wszystkim atrakcyjny, urozmaicony krajobraz i stosunkowo czyste środowisko naturalne a także liczne zabytki.

Funkcja województwa.
Zgodnie z założeniami planu zagospodarowania przestrzennego województwa przemyskiego, bezpośrednio do funkcji wiodących zaliczyć należy:
- rolnictwo - funkcjonujące na wysokiej jakości glebach lessowatych i madach w środkowej części województwa.
- przemysł - skoncentrowany głównie w miastach, z uzupełniającą funkcją eksploatacji dóbr mineralnych, a zwłaszcza kruszyw oraz górnictwa siarki i gazu.
- turystykę - o znaczeniu krajowym i międzynarodowym, w oparciu o walory przyrodnicze Pogórza Przemysko-Dynowskiego i Roztocza a także o walory staromiejskich zespołów zabytkowych z uzupełniającą funkcją lecznictwa uzdrowiskowego, skoncentrowanego w Horyńcu Zdroju.
- kompleks tranzytowo-handlowy, przy wykorzystaniu przygranicznego położenia regionu i przebiegu przez jego obszar międzynarodowej trasy drogowej i kolejowej.

Znaczącą też jest rola miasta Przemyśla - jako ośrodka nie tylko o znaczeniu regionalnym, lecz również krajowym i międzynarodowym w niektórych dziedzinach (w zakresie turystyki i agroturystyki jako znaczącego potencjału rozwojowego). Obszar województwa przemyskiego stanowi bogaty choć zróżnicowany pod względem możliwości turystycznych region, który dzięki posiadaniu unikalnej przyrody, czystego środowiska oraz walorów krajobrazowych powinien wykorzystać szansę jaką jest dla niego turystyka. Założyć trzeba, że turystyka powinna stanowić przemysł, aby obok walorów rekreacyjnych i poznawczych, przyniosła regionowi korzyści ekonomiczne. Istniejąca baza turystyczna nie spełnia wymogów standardu europejskiego, a generalny brak wody na całym terenie utrudnia rozwój turystyki masowej. Uaktywnienie pod tym względem zależy w dużym stopniu od realizacji planowanych przed laty w ramach programu „Wisła" zbiorników na Sanie w Niewistce, Dynowie i Krasiczynie. Zbiorniki te, obok celów retencyjnych, mogłyby służyć również do uprawiania sportów wodnych i rekreacji.
Rozwój turystyki w poszczególnych krainach geograficznych powinien przebiegać w następujący sposób:
- Na Pogórzu Przemysko-Dynowskim
Pogórze Przemysko-Dynowskie stanowi atrakcyjny rejon turystyczny o bogatych walorach krajobrazowych, gdzie powinny być rozwijane następujące formy turystyki:
1. Wykorzystanie ośrodków w Arlamowie i Trójcy wraz z otaczającymi je kompleksami leśnymi, znajdując się na terenie planowanego Turnickiego Parku Narodowego - dla rekreacji i wędkarstwa.
2. Wykorzystanie zespołów pałacowo - parkowych w Krasiczynie, Dubiecku i Nienadowej dla turystyki pobytowej i rekreacyjnej.
3. Rozwój turystyki pielgrzymkowej związanej z ośrodkiem pątniczym w Kalwarii Pacławskiej.
4. Wykorzystanie turystycznej atrakcyjności doliny Sanu i Wiaru dla turystyki rekreacyjnej i wędkarstwa.

5. Wyodrębnienie ekoturystyki w ramach parku krajobrazowego Pogórza Przemyskiego.

- W Kotlinie Sandomierskiej

Obszar Kotliny Sandomierskiej to tereny najbardziej zurbanizowane, na których występują ośrodki miejskie o wartościach zabytkowych, jak też związane z ruchem tranzytowym ze względu na przebieg głównych szlaków komunikacyjnych. W tym rejonie powinny być rozwijane następujące formy turystyki:

1. Rozwój turystyki w oparciu o zabytkowe układy urbanistyczne miast Przemyśla, Jarosławia i Przeworska, zespoły pałacowo-parkowe w Sieniawie, Zarzeczu i Przeworsku, zamki w Przemyślu i Dubiecku, liczne zabytki architektury sakralnej murowanej i drewnianej, a także zespołów fortów twierdzy Przemyśl.
2. Rozwój turystyki tranzytowej związanej z przygranicznym położeniem województwa w powiązaniu z budową przejścia granicznego w Medyce i Korczowej oraz projektowanej autostrady.

- Na Roztoczu

Obszar Roztocza to tereny, którego bogactwem są kompleksy leśne, warunki klimatyczne, czyste rzeki oraz występowanie wód mineralnych i złóż borowin.

1. Warunki naturalne stwarzają możliwość rozwoju turystyki kwalifikowanej w oparciu o duże obszary leśne, nienaruszone źródła rzek Tanwi, Świdnicy, Różańca i Raty, liczne zabytki architektury sakralnej, pałacowej i dworskiej w rejonie miejscowości Narol, Płazów i Ruda Różaniecka.
2. Jest tu również możliwość dalszego rozwoju lecznictwa uzdrowiskowego w Horyńcu, przy wykorzystaniu w tym rejonie największych w Europie złóż borowiny, a także naturalnych wód mineralnych.
3. Na tym terenie występuje również możliwość rozwijania turystyki związanej z istniejącymi tam parkami krajobrazowymi: Puszczy Solskiej i Południowo - Roztoczańskim.
4. Mieszkańcy tego regionu mają możliwość włączenia się do powiększenia bazy turystycznej poprzez wykorzystanie regionalnej architektury zagrodowej i atrakcyjnych architektonicznie obiektów do celów turystycznych, jak też umożliwienie rozwoju innych form turystyki kwalifikowanej tj. jeździectwa i hipoterapii (na wzór ośrodka hippicznego w Polance Horynieckiej), turystyki pieszej oraz rowerowej.

Poza wymienionymi wyżej możliwościami rozwoju turystyki w poszczególnych regionach województwa, istnieje również szansa na całym obszarze województwa organizowania tzw. agroturystyki, tj. takich form turystyki, które są związane z rolnictwem.

Urlop na wsi daje możliwość wypoczynku na łonie natury szczególnie dla ludzi z miasta, którzy chcieliby uprawiać aktywnie sport:

- turystykę pieszą, jazdę konną, wędkarstwo, pływanie itp., chcieliby żyć zdrowo i mieć dużo czasu dla swojej rodziny. Chcieliby zająć się swoim hobby, ewentualnie pomagać w gospodarstwie i poznawać rolnictwo, kulturę i ludność wiejską.

Do potencjalnych grup zainteresowanych taką formą urlopu należą rodziny z dziećmi. uprawiający sport. ludzie starsi. niepełnosprawni. dzieci bez towarzystwa osób dorosłych itp.
Rozwój agroturystyki wymaga jednak odpowiedniego standardu kwater wypoczynkowych dla przyjeżdżających na wieś. Urlopowicze zawsze oczekują dobrej jakości usług i dobrych warunków mieszkaniowych.
Podsumowując chciałbym powiedzieć. że region ten łączą:
- walory turystyczne i kulturowe
- spójna sieć komunikacyjna
- przygraniczne położenie oraz współdziałanie w Euroregionie.

Stephen Camber
Niezależny ekspert Komisji Europejskiej

Uwarunkowanie do wprowadzenia TOURIN I i TOURIN II

Chciałbym zacząć od czegoś. co uważam. że jest moją rolą do spełnienia na tym zebraniu . Na szczęście nikt nie użył moich materiałów. które mam przygotowane na dzisiejszy ranek. Ja widzę swoją rolę jako ustanowienie jakiegoś kontekstu. tła do tego o czym państwo dzisiaj mówicie. Chciałbym podkreślić również uwarunkowania realizowanych programów PHARE i TOURIN. tak by były one uwypuklone i współgrały z tym. co zostało przedstawione na tej konferencji.

Program PHARE jest prowadzony od 1989 roku i jego celem jest zapewnienie spełnienia wszystkich wymagań i norm europejskich przez kraje partycypujące w tym programie. Można by to streścić w ten sposób. że ma on umożliwić funkcjonowanie i pełne powstawanie wolnej gospodarki rynkowej w ramach Komisji Wspólnot Europejskich. Powinniśmy również uwzględnić opracowany program by zobaczyć jakie są jego przyszłe funkcje. Bo często się zdarza. że dany program nie odpowiada oczekiwaniom kraju czy regionu. którego dotyczy.

Najważniejsze dla Polski są reformy ministerialne. prawne i instytucjonalne. Program jest zaprojektowany w celu rozwoju sektora prywatnego. np. prywatyzowanie bazy hotelowej czy rozwój uzdrowisk. Ma również asystować przy rozwoju sektora bankowego oraz systemu finansowania tych działań. które są konieczne do wsparcia rozwijającego się przemysłu turystycznego. Ma wspierać małe i średnie podmioty. które powstają w wyniku tych przemian. Ma popierać reformę systemu zatrudnienia. szkolić kadry dla turystyki. Powinien wspierać infrastrukturę. taką jak drogi. przejścia graniczne. transport. Jest to szersze tło. ale specyficznymi celami jakimi jesteśmy zainteresowani jako specjaliści rozwoju turystyki to wzmocnienie instytucjonalne i rozbudowa systemu. który ma umożliwić rozwój turystyki oraz pomoc w prawnym ugruntowaniu tych wszystkich zmian. Chcemy umożliwić szersze szkolenie kadry zarządzającej i obsługującej rynek turystyczny. wspomóc cały rozwój produktu turystycznego. Ogólnie wesprzeć region i całą populację w popieraniu i rozwoju tych działań.

Tak naprawdę w programie PHARE chodzi o to. by zintegrować sektory: polityczny. społeczny i kulturalny. Program ma dostarczyć fundusze wspierające wszelkie zmiany w obrębie tych trzech działów. Chodzi o to byśmy rozpoznali nasze potrzeby i oczekiwania w tym zakresie. ponieważ w funduszach europejskich jest ogromna pula pieniędzy. przeznaczona na taką pomoc. Kluczową sprawą jest to by współdziałać w tym zakresie - byśmy tworzyli jeden front i głośno mówili. co chcemy osiągnąć. Warto w tym miejscu wspomnieć o tym. że jedno z państw europejskich w ostatnim czasie zwróciło 50 % przyznanych funduszy. ponieważ nie było ich w stanie wykorzystać. Program PHARE przekazał do tej chwili 4 283 mln ECU dla 11 państw Europy Środkowo-Wschodniej. Jest to największy projekt pomocy finansowej w Europie. W kategoriach jego używania należy patrzeć na niego jako na mnożnik.

który otworzy inne fundusze. Powinien on umożliwić wykorzystanie innych środków przez badania, które są prowadzone, przez przekazywanie kapitałów, rozwinięcie systemu gwarancji, zapewnienie systemów kredytowania, wspólne projekty z innymi instytucjami finansowymi oraz poprzez bezpośrednie wsparcie infrastrukturalne.

Ważnym czynnikiem jest fakt, że fundusz nie jest narzucony państwom. Plany, które poprzez niego mają być rozwinięte, powinny być odpowiednie do naszych potrzeb. Mają odzwierciedlać nasze ważne cele, a nie europejskie. W tym sensie połączenie z europejskimi systemami finansowania jest bardzo ważne. Ponieważ przez kontakty wskazane przez fundusz PHARE będzie możliwość dalszej współpracy, np. z Bankiem Światowym.

Co osiągnięto do tej pory? Jednym z osiągnięć jest to, że komisja koordynacyjna tu w Polsce ma już bardzo dużą pulę środków do podziału na wszelkie działania w ramach programów PHARE, ale turystyka dostaje mały procent z ogólnej sumy pieniędzy. Jedną z moich sugestii, które chcę tu państwu przekazać jako ekspert od turystyki, to potrzeba wysunięcia zdecydowanych żądań na poziomie władz centralnych o większe wsparcie. To potrzeba stworzenia czegoś, co nazwałbym wewnętrznym marketingiem, który uwidoczni konieczność inwestowania więcej w turystykę aniżeli w inne branże. W moim odczuciu żądania jakie wysuwamy nie są dostatecznie mocne, zwłaszcza na szczeblu centralnym a także wojewódzkim, biorąc pod uwagę bazę jaką dysponujemy i środki jakie posiadamy. Jest to bardzo ważne w kontekście dalszej pomocy programu PHARE. Ponieważ komisje europejskie nie przekażą żadnych pieniędzy na bardzo wysokich poziomach instytucjonalnych, jeżeli nie będą przekonane, że takie priorytety istnieją w najwyższych władzach u nas. W tym kontekście ważny jest również dialog z komisjami europejskimi - uświadomienie im, jak dużo do tej pory zrobiliśmy, nie tylko w kategoriach finansowych, ale też w szkoleniu itp.

Pierwszy program turystyczny zwany TOURIN 1 dysponuje 3,5 mln ECU na tego typu inicjatywy. 1 mln ECU został wydany na szkolenie kadr zarządzających (ponad 5 tys. pracowników zostało przeszkolonych). Około 900 tys. ECU zostało wydane na opracowanie strategii rozwoju produktu turystycznego. Na promocję turystyki przeznaczony jest następny 1 mln ECU. Jest to mały procent tego co może zostać przekazane dla turystyki w ramach programu PHARE. Ostatnio wdrożono trzy duże programy badawcze. Jeden dotyczy strategii turystycznej w regionach wiejskich, drugi ma na celu umożliwienie rezerwacji komputerowej, trzeci wspiera system międzynarodowej pomocy drogowej. Te programy będą miały podstawowe znaczenie w rozwoju programu turystycznego w Polsce, dla przykładu system rezerwacji komputerowej rozwiązuje problemy wewnętrznych krajowych i międzynarodowych rezerwacji i zapewnia informację turystyczną w kraju jak również za granicą. Inicjatywa w dziedzinie rozwoju turystyki wiejskiej będzie próbowała wykreować system turystyki wiejskiej w całym kraju. Są tutaj prowadzone dwa zakresy badań, jeden w zakresie zakwaterowania w turystyce wiejskiej, a drugi będzie dotyczył specjalistycznych form turystyki terenów wiejskich. Program pomocy drogowej będzie dotyczył problemów, które mogą mieć turyści zmotoryzowani, przyjeżdżający do naszego kraju, np. system napraw, pomocy

drogowej. ubezpieczenia. telekomunikacja wzdłuż szlaków drogowych. Będzie się to opierało na dwóch programach. które już istnieją - PZMot-u i CODI.

Główną strategią jest tu jednak rozwój produktu turystycznego. o którym dzisiaj mówiliśmy i jego wdrażanie. Będziemy na to zwracali uwagę przez pięć lat. Jest pięć istotnych elementów tego programu. które są szczególnie ważne w poszczególnych regionach. Pierwszym jest potrzeba nowej organizacji. która będzie działała od najwyższego poziomu władz do najniższego. tak by wszystkie regiony i osoby zainteresowane tą dziedziną dowiadywały się stopniowo o propozycjach poprzez UKFiT. Jest bardzo ważne by ta organizacja miała właściwą strukturę. bo jest ona podstawą działania wszelkich programów pomocy w ramach strategii rozwoju produktu turystycznego. Drugim kluczowym punktem jest rozwój inwestowania. Chodzi o to. by zapewnić że środki pochodzące z funduszu PHARE będą dźwignią do uzyskania dalszych środków pochodzących z innych instytucji. takich jak Bank Światowy czy Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju. To nie są po prostu następne pieniądze. które trudno dostać. To będą pieniądze. które mogą w 50 % zapewnić pomoc w rozwijaniu infrastruktury. Dostarczamy również pieniędzy na wewnętrzny marketing - w celu nagłośnienia ważności turystyki. Rozpoczniemy także pomoc w dziedzinie szkolenia kadr nie tylko w ramach systemu TOURIN 2. ale i następnych. Wreszcie finansujemy badania zasobów i skuteczności turystyki. które mają umożliwić powstanie rynku usług turystycznych. Co stanie się w przyszłości z programem TOURIN? W tej chwili dyskutujemy o tym z U.K.F.i T. Doszliśmy do przekonania. że napływające w przyszłości fundusze powinny być użyte do uruchomienia programów wynikających z TOURIN 2. Chcemy uruchomić te pieniądze na system rezerwacji komputerowej. pomocy drogowej. rozwój turystyki wiejskiej oraz strategię rozwoju produktu. Ważne jest by połączyć interesy turystyki z interesami innych branż. o czym wspominali moi przedmówcy. Częstym błędem organizacji międzynarodowych jest to. że nie widzą turystyki jako komponentu ogólnej struktury gospodarczej. tzn. że nie widzą połączenia pomiędzy transportem. rolnictwem i innymi branżami. Wspominam o tym dlatego. że gdy połączymy nasze wysiłki to będzie również możliwość połączenia naszych funduszy z innymi funduszami z programu PHARE. które nie dotyczą turystyki. a poświęcone są wspieraniu tych innych dziedzin.

Moim pomysłem jest to. że turystyka nie powinna być jeszcze jedną ważną dziedziną gospodarki ale wiodącym przemysłem. By to osiągnąć. musimy działać na wszystkich poziomach władzy. od działań lokalnych do centralnych. Musimy mieć wspólną wizję tego. co musimy osiągnąć. Słyszałem tyle o różnych planach. inicjatywach w różnych regionach i jest to zdrowe zjawisko. ale zastanawiam się. czy w efekcie jest wspólna wizja tych przedsięwzięć - jak będzie wyglądał polski przemysł turystyczny za 3. 5 czy 10 lat. Właśnie w takim szerokim zakresie pomoc może być udzielona - w takich dziedzinach jak działania prokonsumenckie. rozwój zarządzania. czy kwestie jakości.

Na koniec chciałbym wspomnieć o tym. że TOURIN nie może zrobić wszystkiego. Po pierwsze musimy szukać partnerów. którzy poprowadzą pilotażowe

projekty. Poprzez rozwój partnerstwa powinniśmy szukać realistycznych planów, które odzwierciedlą potrzeby regionów. Więc w różnych regionach mogą powstać różne plany. Ale z tych połączonych planów powinniśmy stworzyć wspólny plan - co ma być zrobione, ale również kto i jak ma to zrobić. Odpowiedni ludzie i odpowiednie plany mogą spowodować to, że spłyną do nas pieniądze na ich realizację. Zadziwiającym faktem jest to, że gdy udowodnimy, że środki są potrzebne to one będą spływały z funduszu PHARE, a gdy określimy, że nie trzeba, to one przestaną spływać.

Moim końcowym wnioskiem jest to, że powinniśmy zjednoczyć nasze wysiłki, przedstawić wspólny punkt widzenia oraz udowodnić nasze potrzeby finansowe. Jeżeli tak się stanie, to pieniądze będą napływały przez następne 7 lat.

Dziękuję państwu za uwagę.

Notatka z posiedzenia Zespołu nr 1, obradującego na temat „Turystyka regionów przygranicznych".

Pod przewodnictwem dr Krzysztofa Łopacińskiego - dyrektora Instytutu Turystyki w Warszawie.

Dyskusja koncentrowała się wokół następujących zagadnień:

1. Sposobów współfinansowania przedsięwzięć i rozwiązań organizacyjnych w tym zakresie.
2. Przejść granicznych jako elementu aktywizacji gospodarczej regionów przygranicznych.
3. Tworzenia warunków przygranicznych w zakresie rozbudowy infrastruktury technicznej i finansowej dla obsługi ruchu turystycznego oraz odpowiedniego zagospodarowania dla istniejących struktur ruchu turystycznego.

Wprowadzenie - dr K. Łopaciński.

Ważne elementy podobnych spotkań:

1. Bariery - odpowiednia promocja. np. promując dom wypoczynkowy pokazywać np. parking przy ośrodku zamiast kawiarni.
2. Służby drogowe pomocą dla obywateli krajów ze Wschodu Europy. napisy w językach krajów przygranicznych.
3. Brak rozwiniętej struktury finansowej i organizacyjnej.
4. Utrudnienia organizacyjne (nie tylko graniczne) i brak wiedzy na ten temat (np. utrudnienia graniczne dla rowerzystów).

Postulaty podobnych spotkań:

1. Przy planowaniu przejść granicznych z góry przewidzieć infrastrukturę. nawet kilkakrotnie większą niż potrzebna.
2. Rozbudowa lokalnych przejść granicznych.

Współpraca wojewódzka:

1. Wspólne działania związane z infrastrukturą wokół obszarów chronionych.
2. Tworzenie wspólnych obszarów chronionych. tak aby funkcje ochronne i turystyczne były planowane łącznie.

DYSKUSJA:

Jan Zygadlewicz - Centralny Urząd Planowania - O/Kraków:

Omawiany region należy traktować jako region trzech województw oraz jako region przygraniczny obejmujący obszary po stronie słowackiej i ukraińskiej.

Struktura ruchu turystycznego w tych regionach obejmuje:

a) ruch tranzytowy, którego celem jest jak najszybsze przebycie tej trasy. Zadaniem dla władz lokalnych jest dążenie do takiego zagospodarowania, by stworzyć warunki do bezkolizyjnego ruchu.
b) ruch spoza regionu.
c) ruch lokalny.

1. Konieczne jest uruchomienie nowych przejść, unowocześnienie istniejących.
2. Rozwój i modernizacja bazy turystycznej.
3. Wdrażanie nowych form korzystania z terenów przygranicznych, obniżenie opłat paszportowych dla młodzieży.
4. Zwiększenie dostępności tych obszarów.
5. Przyjęcie formuły prac międzyrządowych w zakresie tworzenia warunków do współpracy samorządów poprzez tworzenie ułatwień legislacyjnych, podatkowych, organizacyjnych i innych.

Witold Kopa - Miejski Ośrodek Kultury w Lubaczowie.

1. Należy wykorzystać aspekt bezpieczeństwa, z którego nie zawsze zdajemy sobie sprawę.
2. Stworzyć mechanizmy, perspektywy, by ludzie chcieli wypoczywać i wydawać pieniądze po polskiej, a nie po słowackiej stronie.
3. Bezkolizyjne, bezpaszportowe przejścia przygraniczne - stworzenie warunków prawnych - odważne decyzje na szczeblu gmin i samorządów w tej kwestii.
4. Szybkość reakcji na kontakty przygraniczne ze strony firm (zdecydowanie szybciej do tej pory reagują osoby prywatne).

Bolesław Hurkacz - Gmina Przemyśl:

Mimo trudności organizacyjnych przejścia graniczne są konieczne, należy uczynić wszystko, by przejścia te powstały i istniały.

dr K. Łopaciński:

Wspólnym zadaniem dla porozumienia Wojewodów jest potrzeba skoordynowania działań na obszarze regionu i Euroregionu.

Hubert Ossadnik - Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku:

1. Istnieją przeszkody w tworzeniu ruchu transgranicznego. Wyjazdy na Ukrainę wiążą się z dużym procentem ryzyka. Turyści zagraniczni czują się u nas dobrze, normalnie, mimo wielu mankamentów.

2. Takie spotkania jak Forum Turystyki są bardzo potrzebne i należy je często organizować, żeby do wszystkich dotarło, iż na turystyce można zarabiać.

dr K. Łopaciński

Ogólne wnioski przedstawione w Raporcie „Strategia rozwoju krajowego produktu turystycznego 1995-2000":

1. Stworzyć efektywną strukturę dla organizacji wiejskiej.
2. Rozwinąć obszar jako region turystyki wiejskiej o znaczeniu europejskim.
3. Stworzyć na bazie Zalewu Solińskiego „Mazury w górach".
4. Połączyć turystykę wiejską z turystyką kwalifikowaną.
5. Poprawić dostępność turystyki.

Józef Szymbara - Bieszczadzkie Schroniska i Hotele PTTK:

Podstawową barierą jest brak środków na infrastrukturę. Prywatni inwestorzy nie są w stanie inwestować w infrastrukturę komunalną. Sama branża turystyczna nie jest w stanie sobie z tym poradzić. Niezbędny jest koordynator, choć istnieją pewne przeszkody, np. w zakresie urynkowienia, ścierania się pewnych interesów. Zabierając głos ponownie stwierdził, że uruchomiono już pewne inwestycje (np. Hotel „Górski"), które przyniosą zyski. Dla zebranych bardzo ważne jest jak uzyskać pieniądze, do których drzwi pukać. To jest bardzo trudne.
Jeżeli chcemy, by Bieszczady i cała Polska południowo-wschodnia się rozwijała, niezbędne są pieniądze.

Jan Zygadlewicz:

Należy stworzyć program robiony w aspekcie pomocy europejskiej, poprzez instytucje Wojewody jak np. Agencja Rynku Turystycznego, pilotować ten program, a później konsekwentnie go wdrażać, tworzyć infrastrukturę dla wykorzystania tych pieniędzy. Generalnie należy więc: stworzyć instytucje, opracować program i wdrażać go. Dla Europy Wschodniej były tworzone już PROGRAMY PHARE, ale skorzystała Słowacja, nie my.

Wiesław Rogulski - UKFiT:

Problem jest bardzo trudny, gdy chodzi o infrastrukturę. Kto inny wkłada pieniądze, a kto inny zarabia.

Jan Zygadlewicz
Biuro Planowania Regionalnego w Krakowie
Centralny Urząd Planowania

Turystyka regionów przygranicznych

Obszary przygraniczne w poprzednim okresie traktowane drugorzędnie, w nowej strukturze stosunków dobrosąsiedzkich nabrały nowego znaczenia, stając się atrakcyjnymi ze względu na swe położenie - także w dążeniu do jak najszerszego otwarcia granicy dla nowych inicjatyw w zakresie wspólnego działania dla aktywizacji tych obszarów.

Turystyka ze względu na swoje cechy ponadbranżowe i wielkoprzestrzenne może być ważnym czynnikiem rozwoju tych regionów. Ta sfera działalności powinna być postrzegana jako szansa rozwoju dla regionów przygranicznych. Obszary te pozbawione innych czynników rozwoju (o dużym zagrożeniu depopulacją, depresją społeczną, przeludnieniem agrarnym, złą strukturą gospodarczą) posiadają warunki dla aktywizacji poprzez rozwój małej i średniej przedsiębiorczości (tania siła robocza, lokalne zasoby w tym właśnie usług turystycznych). Z tych też względów funkcja turystyki jest w obecnych warunkach transformacji gospodarki ważniejsza niż jej aspekt socjalny, przyczynia się do pobudzenia i rozszerzenia koniunktury gospodarczej i jest najtańszym i najbardziej efektywnym elementem rozwoju regionu.

Głównym czynnikiem aktywizacji społeczno gospodarczej tego obszaru jest olbrzymi potencjał przyrodniczo - krajobrazowy dla rozwoju wszelkich form ruchu turystycznego i lecznictwa uzdrowiskowego. Potencjał ten stanowią: parki narodowe i krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, tereny bogate w wody mineralne, termalne i lecznicze - będące podstawą rozwoju lecznictwa uzdrowiskowego, czystej wody, surowce mineralne (skalne, gaz, ropa naftowa), możliwości produkcji zdrowej żywności, surowce pochodzenia leśnego, korzystne warunki przyrodnicze i klimatyczne dla turystyki, w tym kwalifikowanej i pobytowej oraz bogactwo wartości kulturowych, architektura ludowa i kultywowanie tradycji regionalnych.

Kształtowanie rozwoju społeczno gospodarczego i przestrzennego musi gwarantować ochronę zasobów przyrodniczych tego obszaru. Podejmowane przedsięwzięcia i przekształcenia w układzie przestrzennym będą więc dokonywane w warunkach zróżnicowanej dostępności poszczególnych jego części.

Posiadane walory oraz podejmowane działania dla ich racjonalnego wykorzystania powodują, że pogranicze w nowej sytuacji społeczno-ekonomicznej ma możliwość stać się z dotychczasowego obszaru peryferyjnego, atrakcyjnym regionem rozwojowym.

W zależności od wielkości zdelimitowanego regionu przygranicznego, którym może być:

- region przygraniczny (jako terytoria województw).
- strefa przygraniczna (jako pasma miast i gmin położonych w sąsiedztwie granicy).

będziemy mieli do czynienia z różnymi formami ruchu turystycznego, silnie powiązanego pomiędzy sobą.

Strukturę ruchu turystycznego można schematycznie przedstawić jako trzy podstawowe typy ruchu tj.:
1- ruch tranzytowy.
2- ruch spoza regionu.
3- ruch lokalny.
Wielkość tego ruchu będzie bezpośrednio oddziaływała na zagospodarowanie odpowiednich obszarów przez niego penetrowanych.

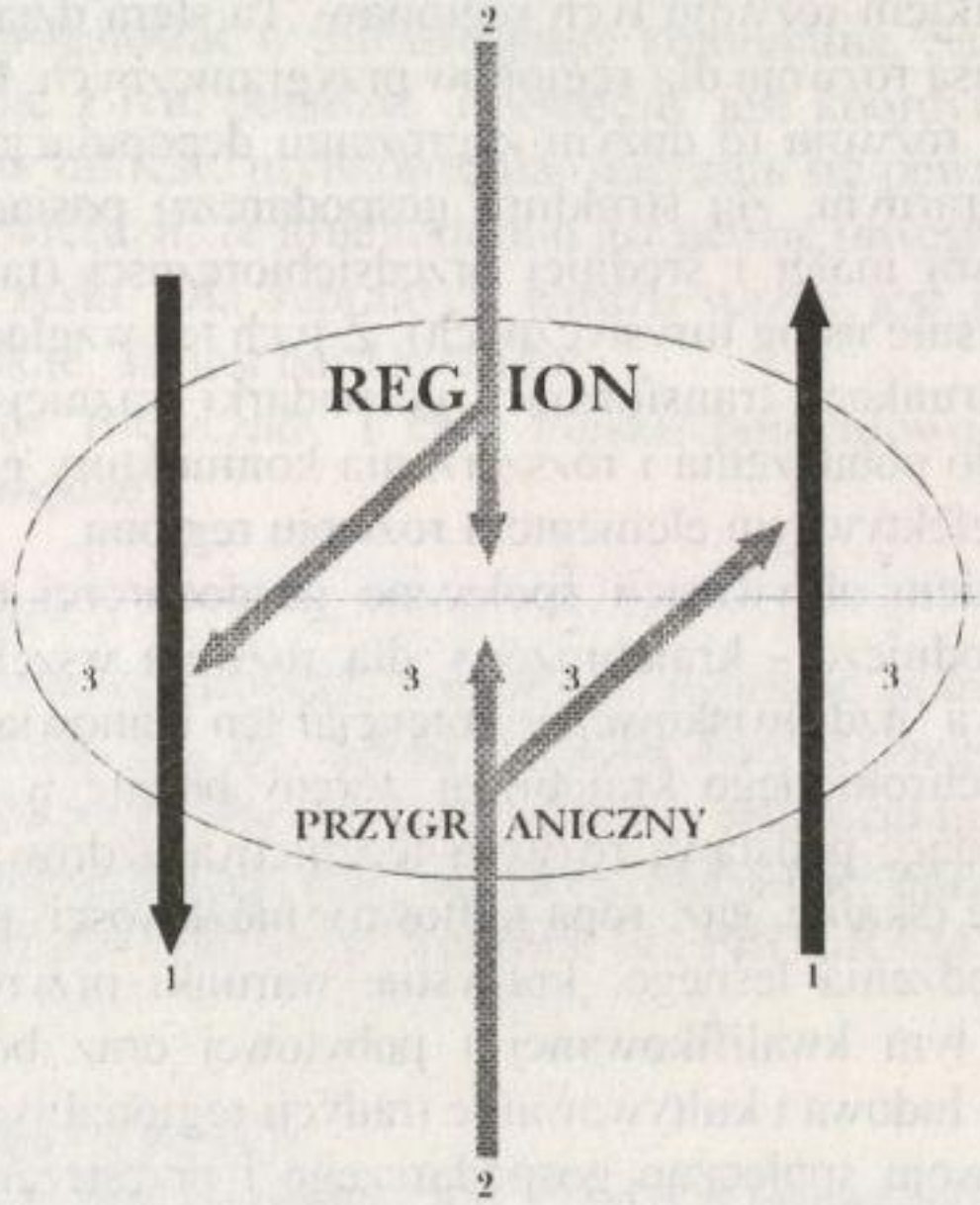

1. Ruch tranzytowy

Głównym celem tego typu ruchu turystycznego jest jak najszybsze przebycie określonej trasy. Zadaniem dla władz lokalnych jest dążenie do takiego zagospodarowania, które stwarzać będzie warunki dla bezkolizyjnego ruchu. Zagospodarowanie to przyjmie formę układu liniowego opartego o główne ciągi komunikacyjne z ośrodkami usług typowych dla tego ruchu. Rozwój tego ruchu zależeć będzie od dobrych warunków technicznych przejazdu (dobre drogi, sprawna organizacja odpraw granicznych,

odpowiednio wyposażone przejścia graniczne. usługi samochodowe. stacje paliw. motele. parkingi. gastronomia.itp.).

INSTYTUT TURYSTYKI * BIBLIOTEKA * W WARSZAWIE

2. Ruch spoza regionu

Główne cele przyjazdu. to cele poznawcze i wypoczynek w regionie. Zadaniem dla społeczności regionalnej jest stworzenie warunków dla realizacji tego celu poprzez:

- utrzymanie walorów dla których istnieje ta forma turystyki a więc: ochrona walorów przyrodniczych i podporządkowanie temu znaczeniu całości działalności gospodarczej.
- zagospodarowanie (minimum standardowe) w wyznaczonych ośrodkach. modernizacja i rozbudowa bazy noclegowej i gastronomicznej.
- rozbudowa infrastruktury technicznej i społecznej dla potrzeb także turystycznych.
- działanie dla rozwoju wszelkich form agroturystyki. szczególnie w zakresie przystosowania istniejącej bazy do wymogów tego ruchu.
- organizacja w zakresie uatrakcyjnienia pobytów. możliwości przejazdu do obszaru przygranicznego sąsiedniego kraju. poprzez tworzenie warunków dla zwiększenia przejść granicznych dla tego typu ruchu. organizacji przewozów.

W konsekwencji dążymy do jak najatrakcyjniejszego pobytu turysty w regionie. Ruch ten charakteryzuje się zagospodarowaniem strefowo - węzłowym.

3. Ruch turystyczny lokalny - wewnętrzny

Główny cel ruchu. to korzystanie z walorów wypoczynku i nie tylko ludności regionu. ale także z obszarów po obu stronach granicy.

Podstawowym działaniem dla rozwoju tego ruchu jest tworzenie warunków dla jego wymagań. a to przede wszystkim rozwój infrastruktury technicznej i społecznej. bazy usług. lokalnych przejść granicznych itp.

* * *

Reasumując należy stwierdzić. że rozwój ruchu turystycznego jest funkcją wiodącą w regionach przygranicznych. Uruchomienie nowych przejść granicznych. unowocześnienie istniejących. rozwój i modernizacja bazy turystycznej i paraturystycznej. wdrażanie nowych form korzystania z terenów przygranicznych np. w zakresie ruchu konwencyjnego. obniżonych opłat paszportowych dla młodzieży - zwiększy dostępność tych obszarów i ich atrakcyjność dla turystów. w tym zagranicznych. Ożywienie ruchu turystycznego stworzy warunki dla aktywizacji gospodarczej tych obszarów. również w zakresie innych niekolizyjnych funkcji.

Zintegrowanie rozwoju obszarów przygranicznych także w zakresie turystycznym z programami europejskimi umożliwi wykorzystanie odpowiednich funduszów na wsparcie podejmowanych przedsięwzięć i wspólne rozwiązanie problemów. Przykładem dążenia do wspólnych rozwiązań są czynione starania dla powołania międzyrządowych komisji d/s współpracy obszarów przygranicznych, tworzenie międzynarodowych związków samorządowych w obszarach przygranicznych a także przygranicznych samorządów po obu stronach granicy.

Wydaje się, że przyjęcie formuły prac międzyrządowych w zakresie tworzenia warunków dla współpracy samorządów poprzez tworzenie ułatwień legislacyjnych, podatkowych, organizacyjnych i innych jak i działań samorządów pozwoli na przygotowanie odpowiednich programów aktywizacyjnych i ich wdrażanie.

Wnioski - Zespół nr 1

Temat: „Turystyka regionów przygranicznych"

Prowadzący dyskusję - dr Krzysztof Łopaciński

Krótka charakterystyka dyskusji

Uczestnicy dyskusji przyjęli, że omawiany region należy traktować jako region trzech województw oraz jako region przygraniczny obejmujący także obszary po ukraińskiej i słowackiej stronie.

Dyskusja koncentrowała się wokół następujących zagadnień:

1. Sposobów współfinansowania przedsięwzięć turystycznych i rozwiązań organizacyjnych w tym zakresie.
2. Przejść granicznych jako elementu aktywizacji gospodarczej regionów przygranicznych.
3. Tworzenia warunków w zakresie rozbudowy infrastruktury technicznej i finansowej dla obsługi ruchu turystycznego oraz odpowiedniego wykorzystania istniejących struktur.

Wnioski z dyskusji

1. Do podstawowych barier rozwoju turystyki uczestnicy dyskusji zaliczyli złą infrastrukturę komunikacji (łączności) w ramach łączności lokalnej i ponadlokalnej, słabą dostępność transportową (łącznie z oznakowaniem) oraz niedostateczny rozwój infrastruktury finansowej.
2. Opracować program współpracy transgranicznej na wzór funkcjonującego programu polsko - niemieckiego z określeniem harmonogramu, źródeł finansowania i obowiązków stron. Wystąpić do Urzędu Rady Ministrów w powyższej sprawie.
3. Uwzględnić problemy turystyki w przygotowywanym rządowym programie rozwoju współpracy przygranicznej, obejmującym wschodnie granice Polski.
4. Wystąpić do Komendy Głównej Straży Granicznej o usprawnienie odpraw na przejściach granicznych i nawiązanie kontaktów z odpowiednimi służbami na Ukrainie. Jednocześnie wystąpić o uruchomienie nowych przejść granicznych o zróżnicowanym charakterze.
5. Wystąpić do Urzędu Rady Ministrów o uruchomienie środków z rezerwy budżetowej, przeznaczonych na dofinansowanie inwestycji infrastrukturalnych związanych z tym regionem.

6. Podjąć działania nad umocnieniem regionalnych struktur organizacyjnych, tak aby mogły one ubiegać się o środki pomocowe.

Po zapoznaniu się z wnioskami przedstawionymi w Raporcie „Strategia rozwoju krajowego produktu turystycznego 1995-2000" uczestnicy spotkania, uznając za słuszne, występują o ich możliwie szybką realizację. Jednocześnie uczestnicy uważają za konieczne upowszechnienie pełnej wersji Raportu wykonanej w ramach Funduszu PHARE.

Notatka z posiedzenia Zespołu nr 2, obradującego na temat: „Dziedzictwo kulturowe a rozwój turystyki"

Zespół pracował pod przewodnictwem mgr **Alojzego Cabały** - Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krośnie.

1. Wprowadzenie merytoryczne przewodniczącego zespołu - dziedzictwo kulturowe, zabytki, inwestowanie w zabytki, które zachęcałyby do zwiedzania, do turystyki.

2. **Urszula Olbromska - Kustosz „ARBORETUM"** w Bolestraszycach (woj. przemyskie).
   Przedstawienie „Arboretum" i „Fortu" - historia obiektu, aktualne możliwości, wydawnictwa, badania terenowe, bank genów, ekologiczne kształcenie młodzieży, nowe tereny dla wypoczynku zwiedzających i niepełnosprawnych. Pokaz przeźroczy.

3. **Franciszek Krajewski** - z-ca wójta gminy Grodzisko Dolne (woj. rzeszowskie) - jak sprzedać produkt turystyczny w małej gminie, powiązanie kultury ludowej z turystyką.

4. **Kazimierz Borcz** - burmistrz Przeworska - przedstawił „żywy" skansen „Pastewnik", przeniesienie i utrzymanie obiektów ludowych, najprostszy sposób dotarcia do turysty przez skansen.

5. **Mariusz Olbromski** - Dyrektor Wydz. Kultury, Sportu i Turystyki Urzędu Wojewódzkiego w Przemyślu - turysta może zwiedzić wszystko po kolei, ale będzie zmęczony, trzeba spróbować opracować wspólne trasy turystyczne trzech województw: krośnieńskiego, przemyskiego i rzeszowskiego np. szlaki cerkiewek, zabytków kultury żydowskiej.

6. **Zygmunt Cebula** - Regionalna Pracownia Krajoznawcza PTTK w Rzeszowie - przedstawił specyfikę i charakter placówki, gromadzenie różnych zbiorów traktujących o dziedzictwie kulturowym , prowadzi inwentaryzację zabytków, zachęca do współpracy.

7. **Stanisław Roman** - Wójt gm. Korczyna - przedstawił możliwości samorządu dotyczących dóbr kultury. Ustawa „O samorządzie terytorialnym, podziale kompetencji, o ochronie dóbr kultury" zwalniają samorządy od odpowiedzialności za ochronę dóbr kultury. Hierarchizacja dziedzictwa kulturowego w procesie edukacyjnym. Edukacja może być prowadzona wielorako, będzie to możliwe poprzez przejęcia szkół przez samorządy. Konieczna jest również edukacja dorosłych. Cykl imprez

z okazji 200 - lecia urodzin Aleksandra Fredry znacznie wzmógł zainteresowanie Zamkiem Odrzykońskim i okolicą.

8. **Alojzy Cabala** - Kultura nie powinna być skrępowana ustawą o zamówieniach publicznych.

9. W przerwie delegacja przedstawiła film o atrakcjach turystycznych województwa przemyskiego.

10. **Urszula Olbromska** - zwróciła uwagę na rolę zaplecza socjalnego przy obiektach przeznaczonych do zwiedzania.

11. **Barbara Różycka** - Uzdrowiska przemyskie - Potrzebna jest szybka informacja turystyczna coś w rodzaju Regionalnego Centrum Informacji

12. **Tadeusz Stefanik** - przewodniczący Rady Gminy Wojaszówka - należy jak najszybciej uregulować sprawę ustawy reprywatyzacyjnej, gdyż aktualnie strach przed utratą obiektu zabytkowego hamuje chęć radnych i społeczeństwa do inwestowania w te obiekty.

13. **Jerzy Szczygieł** - Burmistrz m. Łańcuta - jesteśmy fatalnie postrzegani przez turystów zagranicznych, brak odpowiedniego zaplecza, dróg, porządku, bezpieczeństwa (kradzieże samochodów) itp. Brak szybkiego przejazdu przez Śląsk. Trudna jest również sprawa inwestowania w miasta zabytkowe, gdyż jest to sprzeczne z doraźnymi interesami społeczeństwa np. wieloletnie remonty utrudniają przejścia, rozkopane drogi itp. Trudno też pozyskać inwestorów. Skrócić proces inwestowania w turystykę, w ogóle potrzebna jest zmiana procedury inwestowania w naszym kraju.

14. **Mariusz Olbromski** - niejasny jest stan prawny obiektów zabytkowych, w które chcieliby inwestować bisnesmeni z Zachodu, jesteśmy nie przygotowani do przyjmowania inwestorów zagranicznych, nie jesteśmy promowani jako region na Zachodzie, a powinniśmy, w szczególności w Austrii, ze względu na powiązania historyczne.

Urszula Olbromska

Arboretum Bolestraszyce oraz forty bolestraszyckie jako przykład realizacji i możliwości wykorzystania obiektów kulturowych do zagospodarowywania turystycznego.

Bolestraszyce są wsią leżącą nieopodal Przemyśla. Można do niej dojechać indywidualnie, autobusami miejskimi lub pociągiem(3 km od Bolestraszyc znajduje się stacja kolejowa w Żurawicy).

W Bolestraszycach znajdują się dwa obiekty o istotnym znaczeniu kulturowym i turystycznym.

Pierwszy to zabytkowy zespół dworsko - ogrodowy zagospodarowany na Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytkowych Założeń Ogrodowych i Arboretum, drugi - forty V Grupy Warownej opuszczone i dotychczas niewykorzystane.

Zakład Fizjografii i Arboretum w Bolestraszycach jest położony 7 km na północ od Przemyśla. Obejmuje on resztówkę podworską, w skład której wchodzi: dwór, duża oficyna (dawne stajnie), mała oficyna (budynek bramy bądź część fortalitium), stawy, szklarnia i szkółki. Na terenie Arboretum znajduje się również kościółek (dawna kaplica).

Interesująco przedstawia się historia założenia. Początki osadnictwa na terenie obecnego Arboretum datują się na IV wiek. Świadczą o tym zjawiska archeologiczne. Przed 1440 rokiem Bolestraszyce należały do Steczki, urzędnika przemyskiego. Drogą małżeńską majątek przeszedł w dom Świętopełków z Zawady herbu Lis i Bolestraszyce stały się dla tego rodu gniazdem rodzinnym. Przypuszczalnie Stefan Świętopełek wzniósł w połowie XVI wieku na górnym tarasie drewniane fortalitium, które z czasem przybrało formę murowanego dworu obronnego, bądź rozległego czteroskrzydłowego zamku. Założenie obronne sytuowano w miejscu „z natury obronnym", ponieważ od południowego - wschodu skarpę, na której wznosiło się fortalitium., oblewały wody Sanu. Majątek pozostawał w rękach Świętopełków - Bolestraszyckich do połowy XVII wieku.

W roku 1652 Bolestraszyce przeszły jako wiano w dom Drohojowskich i w ich rękach pozostały aż do początku XIX wieku.

Przypuszczalnie w XVIII wieku Drohojowscy zbudowali oficynę (obecny dwór), która po rozbiórce zniszczonego zamku zaczęła pełnić funkcję „domu pańskiego".

Potem krótko właścicielami Bolestraszyc byli Morscy, następnie Ostrowscy, którzy przekazali majątek córce Julii za Piotrem Michałowskim. Malarz mieszkał tu w latach 1840-46, a Bolestraszyce były własnością rodziny Michałowskich (trzech synów Piotra Michałowskiego spoczywa na cmentarzu w Żurawicy) aż do 1910 roku. Na czasy Michałowskich przypada przebudowa obecnego dworu, który podniesiono o piętro. Julia wzniosła w 1883 roku, na miejscu dawnego zamku - wykorzystując jego pod-

piwniczenie i fundamenty, drewnianą kaplicę dla celów obrządku rzymskokatolickiego.
Od ostatniej właścicielki Bolestraszyc, córki malarza za Adamem Łempickim, Bolestraszyce odkupili Zajączkowscy. Oni to dokonali przebudowy dworu, nadając charakter klasycystyczny, wznieśli budynki gospodarcze, dokonali nasadzeń w ogrodzie. Dwór oraz ogród nie ucierpiał podczas działań w okresie pierwszej, jak i drugiej wojny światowej.

W roku 1945 w wyniku reformy rolnej grunty rozparcelowano, a resztówkę podworską wraz z zabudowaniami przejęło państwo, które przekazało je na cele gminne i zakładowe wielu użytkownikom. W efekcie obiekty stałe (budynki) uległy zniszczeniu, ogród zaś dewastacji. Wycięciu uległ historyczny drzewostan, zatarciu układ przestrzenny.

W roku 1975 władze powiatowe przekazały ogród wraz z budynkami nowo powołanemu Zakładowi Fizjografii i Arboretum Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyślu. Od 1990 roku Zakład uzyskał osobowość prawną jako Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytkowych Założeń Ogrodniczych i Arboretum w Bolestraszycach i jest placówką podlegającą Wojewodzie Przemyskiemu.
Pomysłodawcą oraz realizatorem koncepcji odbudowy założenia dworsko - ogrodowego na cele Ośrodka i Arboretum jest prof. dr hab. Jerzy Piórecki.
Do chwili obecnej trwają prace remontowe i adaptacyjne budynków oraz urządzenie kolekcji roślinnych na cele Arboretum.

Arboretum w Bolestraszycach jest jedynym tego rodzaju ośrodkiem w Polsce południowo-wschodniej. Spełnia ono istotną rolę nie tylko w regionie, ale ma znaczenie w skali kraju.
Współpracuje również z ośrodkami zagranicznymi. Jednym z wielu zadań, jakie pełni Arboretum Bolestraszyce, jest funkcja naukowo - badawcza, drugim - dydaktyczna.
Arboretum to kolekcje roślinne zgromadzone na powierzchni 16.7 ha. Znajduje się w nim łącznie ponad 2100 gatunków roślin. Od ponad dwudziestu lat trwają prace nad budowaniem i uzupełnianiem kolekcji roślinnych Arboretum. Powstało szereg powierzchni ekspozycyjnych oraz specjalistycznych. Dużą grupę stanowią rośliny rzadkie i zagrożone; na terenie Arboretum rośnie ponad 130 gatunków z krajowej Czerwonej Księgi roślin rzadkich, ginących i zagrożonych. Prowadzone są intensywne prace badawcze nad ich biologią i ekologią oraz reintrodukcją.
W trakcie adaptacji znajdują się nowe tereny na Dolnej Niwie. Powstają nowe szkółki pod drzewa liściaste.

Oprócz badań typowo florystycznych od wielu lat prowadzone są badania nad zabytkowymi założeniami dworsko - ogrodowymi Polski południowo - wschodniej. Dotyczą one przede wszystkim rozplanowania i przemian historycznych w ogrodach dworskich oraz zagadnień kulturowych.

Zakład Fizjografii i Arboretum od kilku lat prowadzi też działalność wydawniczą publikując wyniki badań. Wydaje wydawnictwa własne zakładu, w tym zeszyty „Arboretum Bolestraszyce". Przewodnik historyczno - przyrodniczy po Arboretum

stanowi dla zwiedzających pomoc w poznaniu historii obiektu oraz kolekcji roślinnych, a w połączeniu z pocztówkami miłą pamiątkę z pobytu w tym miejscu.
Zakład Fizjografii i Arboretum spełnia również istotną rolę dydaktyczną. W ostatnich latach coraz większą rolę przywiązuje się do ekologicznego wykształcenia młodzieży. W związku z udostępnieniem kolekcji Arboretum do zwiedzania w okresie od maja do października, notuje się frekwencję około 10000 osób rocznie. Zwiedzający Arboretum, zwłaszcza w zorganizowane grupy młodzież szkolna, korzysta z opieki pracowników merytorycznych, którzy przybliżają jej historię obiektu i zapoznają z roślinnością. Grupom specjalistycznym zapewniamy lekcje muzealne i przyrodnicze. W trakcie lekcji muzealnych zwiedzający zaznajamiani są z historią założenia, a także wiadomościami z zakresu kultury Polski południowo - wschodniej. Zainteresowanie wzbudza zwłaszcza nieistniejący zamek obronny (pozostały podziemia i loch) i historia rodów, których własnością były Bolestraszyce. Równie ciekawym tematem jest osoba Piotra Michałowskiego, znakomitego polskiego malarza, który mieszkał i tworzył w Bolestraszycach w latach 1840-46. W przyszłości planuje się utworzenie wystawy poświęconej temu malarzowi.
Przed wejściem znajduje się tablica traktująca o historii obiektu.

Dla celów poznawczych i edukacyjnych kolekcje roślinne Arboretum zostały oznakowane etykietkami, zaś niektóre ciekawsze lub mniej znane gatunki, tablicami informacyjnymi.

W Zakładzie Fizjografii znajduje się tematyczna biblioteka, archiwum oraz zielnik roślin naczyniowych i porostów. Prowadzone są zajęcia dydaktyczne dla nauczycieli przedmiotów przyrodniczych, młodzieży a także innych grup zainteresowanych ekologią, bądź kulturą Polski południową - wschodniej. Dzieci, młodzież szkolna uczestniczą w konkursach o Arboretum. W 1994 roku odbyły się w Zakładzie Fizjografii i Arboretum I Warsztaty Kulturowo - Artystyczne, zakończone wystawą poplenerową. Idea warsztatów będzie kontynuowana. Dużym zainteresowaniem cieszyła się wśród zwiedzających wystawa „Porosty", czynna od lipca do października 94 roku.

Plany dotyczące Arboretum jako placówki dydaktycznej są bogate. Planuje się w przyszłości utworzenie tutaj muzeum przyrodniczego, a także organizowanie wystaw czasowych. Na cele muzealne wykorzystane zostaną sale w dworze, a także w innych budynkach na terenie Arboretrum. Zwiedzający są szczególnie zainteresowani możliwością udostępnienia podziemi oraz lochu prowadzącego spod kaplicy do małej oficyny. Taka rozszerzona działalność wymaga jednak przede wszystkim poszerzenie zaplecza socjalnego dla zwiedzających. Będzie to możliwe po zakończeniu urządzenia Dolnej Niwy, na której planuje się m.in. urządzenie boiska sportowego dla zwiedzających Arboretum dzieci, ogniska z wiatą, punktu gastronomicznego, poletka dla niewidomych oraz urządzeń dla ludzi niepełnosprawnych. Sprawą istotną dla Zakładu Fizjografii i Arboretum jest urządzenie i wyposażenie sali audiowizualnej, w której mogłyby być prowadzone zajęcia przy wykorzystaniu materiału filmowego.

Arboretrum Bolestraszyce leży pośrodku drugiej atrakcji turystycznej, jaką stanowi V Grupa Warowna Fortyfikacji Twierdzy Przemyśl.

Grupa ta składa się z trzech fortów: głównego w tej grupie fortu pancernego XIII „San Rideau", fortu pomocniczego XIIIa „Zabłocie" oraz fortu XIIIb „Bolestraszyce". Forty są połączone z Arboretum drogami rokadowymi. Obecnie wszystkie forty tej grupy znajdują się w całkowitej bądź częściowej ruinie, lecz nawet w tym stanie stanowią interesujący punkt na trasie turystycznej, a nierzadko są celem wycieczek.

Dodatkową atrakcję dla zwiedzających stanowi legenda o zasypanych w forcie „San Rideau" dwu jeńcach rosyjskich.

Budowę centralnego dla grupy bolestraszyckiej fortu pancernego XIII „San Rideau" rozpoczęto około 1880 r. usypaniem ziemnego szańca o narysie redanu, zaś w latach 1892-94 inż. Moritz von Brunner kierował budową części naziemnych fortu. Fort ten miał pełnić rolę centrum grupy warownej broniącej frontu między Sanem a linią kolejową. Był on jednostką pancerną, ześrodkowaną, dwuwałową, złożoną na planie redanu.

W marcu 1915 roku fort XIII „San Rideau" został wysadzony, a następnie w czerwcu odbity przez regiment bawarski. Pomiędzy 1920 a 1930 rokiem ruiny częściowo rozebrano, zwłaszcza stalowe elementy konstrukcji.

Obecnie obiekt zachował czytelny narys zarówno dzieł ziemnych jak części kubaturowych. W trakcie wysadzania w 1915 roku, a także prac rozbiórkowych (1926) stracił znaczną część substancji kubaturowej. Brak jakiegokolwiek wyposażenia fortu.

W odległości 700 m na pn - zach. kępa drzew kryje fort XIII b „Bolestraszyce". Obiekt ten po wysadzeniu i rozbiórce pozostaje czytelny w układzie fos i wałów, schronów, ścian schronu pogotowia i koszar z bramą wjazdową. Całość porasta robinia.

W dolinie Sanu, w kierunku południowym, znajduje się również wśród zarośli, mały fort piechoty XIIIa „Zabłocie".

Koncepcja adaptacji

Koncepcję adaptacji V Grupy Warownej Twierdzy Przemyśl sporządził Krzysztof Wielgus (Politechnika Krakowska, 1989 r.), zaś poszerzył ją i uściślił Paweł Gawroński (OBIDZZO i Arboretum w Bolestraszycach, 1992 r.).

Fort XIIIa „Zabłocie" proponuje się przeznaczyć na pole biwakowe.

Fort XIIIb ma stanowić zaplecze materiałowe dla Arboretum Bolestraszyce.

Fort XIII „San Rideau", według omawianej koncepcji zostanie przeznaczony na „Ogród Wypoczynkowo - Dydaktyczny", w którym powierzchnie doświadczalne i ekspozycyjne będą współistniały z terenami wypoczynkowymi.

Prowadzące do fortów drogi rokadowe zostaną wybrukowane kostką. U podnóża przedstoku od strony południowo - wschodniej przewidziany jest parking. Parking zostanie oddzielony od fortu murem stylizowanym na obronny i obsadzony krze-

wami. Wejście otrzyma postać stalowej bramy obsługującej ruch pieszy i kołowy. W ostrogu bramy znajduje się pomieszczenie administracyjne, socjalne i dydaktyczne.

Sala dydaktyczna to ekspozycja zawierająca makietę stanu pierwotnego fortu w skali 1:50, gabloty z eksponatami muzealnymi (pamiątki z pierwszej wojny światowej) oraz planszę z opisem Twierdzy Przemyśl i Fortu XIII.

Z ostrogu bramnego kierunek zwiedzania prowadzi na makietę Twierdzy Przemyśl (160 m^2), która ma oddawać rzeczywiste rozmieszczenie całości fortyfikacji oraz rzeźbę terenu (łącznie z wodą). Wokół makiety zostaną umieszczone siedziska z pionowo wykopanych pali wśród nasadzeń z głogu. Makieta przechodzi w wysypany piaskiem plac zabaw dla dzieci (360m^2), a wyposażenie placu będą stanowić elementy „drewnianej twierdzy". Tutaj przewiduje się nasadzenie z lipy. Plac zabaw zostanie otoczony murawą rekreacyjną (ok. 840 m^2) oddzieloną od ciągów komunikacyjnych nasadzeniami z głogu, wisienki stepowej i tarniny. Zabezpieczenie od deszczu stanowić będą trzy wiaty, w których znajdą pomieszczenie stoły i ławy.

W historycznej strefie koszar szyjowych, oddzielonej od terenów rekreacyjnych kratą forteczną, projektuje się przeznaczenie istniejącej kubatury wraz z doprojektowanymi pomieszczeniami na kawiarnię (parter) z tarasem. Pierwsze piętro zostanie przeznaczone na pracownie terenową Arboretum. Wzdłuż całej długości ścian koszar szyjowych przebiegać będzie trejaż, na którego szczycie rozpościerać się będzie galeria widokowa. Za ścianą tradytora znajdzie miejsce platforma wypoczynkowa. W załamaniach linii brzegowej usytuowane zostaną małe placyki. Przed kaponierą szyjową znajdować się będzie „forum" z przeznaczeniem m.in. na scenę widowiskową. Funkcję magazynową będą pełniły pomieszczenia poterny. We wszystkich załamaniach fosy znajdować się będą schody prowadzące na zewnątrz do okopów zaadaptowanych na ciągi spacerowe. Znaczna część terenów zostanie przeznaczona dla Arboretrum, część obsadzi się roślinnością w formie uzupełniającej.

Znajdująca się obok powierzchnia ok. 1.25 ha będzie stanowiła azyl dla dzikiej zwierzyny. Z czasem przewidziana jest wymiana drzewostanu.

Ogrodzenie zostanie zróżnicowane na mur oporowy i kratę forteczną.

Zagospodarowanie fortów bolestraszyckich ma duże znaczenie dla zachowania w krajobrazie historycznych obiektów Twierdzy Przemyśl, która przyciąga turystów z kraju i zagranicy. Corocznie są organizowane rajdy piesze i zmotoryzowane pod hasłem „Twierdza Przemyśl", tutaj zatrzymuje się młodzież organizując ćwiczenia skalkarskie oraz pikniki. Połączenie w jednej miejscowości dwóch tak ważnych kulturowo obiektów jak fort i Arboretum stanowić będzie w przyszłości niezwykłą atrakcję turystyczną o znaczeniu ogólnopolskim.

Najważniejsza literatura:

- Piórecki J. Zarzycki K., 1992, Arboretum Bolestraszyckie. Przewodnik historyczno - kulturowy, ZFiA w Bolestraszycach

- Wielgus K.. 1989. Twierdza Przemyśl. fort XIII ..San Rideau''. Inwentaryzacja. studium architektoniczne. Koncepcja rekompozycji architektonicznej i krajobrazowej. ZAK IUPP Polit. Krakowskiej SKN ..Architectura Militaris''
- Gawroński P.. 1992. Koncepcja adaptacji fortu pancernego XIII ..San Rideau'' w Bolestraszycach koło Przemyśla na Ogród Wypoczynkowo - Dydaktyczny. (praca magisterska. mps). SGGW AR Warszawa OAK KP w AK.

Stanisław Roman
wójt gminy Korczyna

Dziedzictwo kultury a rozwój turystyki

Rozpatrując problem roli dziedzictwa kultury dla rozwoju turystyki czy, inaczej rzecz ujmując, jako elementu produktu turystycznego z punktu widzenia samorządowca należałoby przyjrzeć się kompetencjom samorządu lokalnego w tym zakresie. Ustawodawca dał szerokie kompetencje samorządom w zakresie upowszechniania kultury masowej stawiając tę dziedzinę w kanonie zadań własnych gminy zupełnie eliminując władze lokalne przepisami o ochronie dóbr kultury z odpowiedzialności za znajdujące się na ich terenie obiekty zabytkowe. Stąd bierze się zróżnicowana świadomość samorządów co do tych elementów dziedzictwa kulturowego, które stanowią zabytki, o czym wspomniał Pan Przewodniczący naszego zespołu we wprowadzeniu do dyskusji. Potwierdzam na podstawie własnych doświadczeń wiele przypadków powściągliwego lub negatywnego stosunku władz samorządowych do tego problemu. Przyczyn tego szukać należy w obowiązującym ułomnym ustawodawstwie, a także w nierzadkich przypadkach braku uregulowania stanu prawnego obiektów zabytkowych.
Finansowe wspieranie prac remontowych i konserwatorskich środkami budżetów samorządowych należy do zjawisk rzadkich; wiąże się bowiem z literalnym podejściem aktywu samorządowego (głównie radnych gminy) do tej kwestii.

Dziedzictwo kultury w lokalnym wymiarze odgrywać może bardzo poważną rolę jako element promocji danego terenu. W tym względzie należy rozważyć problem hierarchizacji owego dziedzictwa kładąc w jego upowszechnianiu większy nacisk na fenomeny o wymiarze ogólnonarodowym (np. lokalne obiekty zabytkowe związane ze znanymi postaciami zasłużonymi dla kultury ogólnonarodowej - vide zamek „Kamieniec" - Aleksander Fredro - „Zemsta"). Organizowane w oparciu o te elementy imprezy kulturalne o charakterze masowym (w przypadku mojej gminy coroczny cykl imprez „Korczyńskie Spotkania z Aleksandrem Fredrą" o charakterze ponadlokalnym) stanowią istotny czynnik zainteresowania massmediów, przez co z roku na rok rośnie liczba ich uczestników i obserwatorów. Społeczność lokalna obcująca na codzień z trwałymi elementami dziedzictwa kultury najczęściej konsumuje je jako coś powszedniego, stąd nie zawsze przychylnie odnosi się do nich samych jak również do organizowanych w oparciu o nie imprez masowych o charakterze promocyjno - edukacyjnym. W celu zmiany nie przychylnego stosunku społeczności lokalnej wobec dziedzictwa kultury konieczna jest odbudowa myśli patriotyczno-lokalnej, w którym to procesie istotną do odegrania rolę mają prowincjonalne kręgi intelektualne które w środowisku wiejskim skupiają się głównie wokół placówek szkolnych i kościelnych. Konieczne jest oddziaływanie nauczycieli szkół samorządowych i księży w zakresie postrzegania lokalnych fenomenów dziedzictwa kultury jako elementów edukacji dzie-

ci i dorosłych przy koncentracji ich uwagi na walorach tego, co swoje, by nie pozwolić się sprawdzić sensowi przysłowia „cudze chwalicie - swego nie znacie...". Pozwoli to odrodzić szacunek należny naszym „małym ojczyznom", w których tyle drzemiących możliwości wyciągnięcia korzyści, nierzadko istotnych dla zapewnienia warunków egzystencji, z licznych i niepowtarzalnych lokalnych atrakcji turystycznych.
Gorąco zachęcam wszystkie reprezentowane tutaj instytucje zorientowane na działalność turystyczną do partnerskiej współpracy z samorządami w zakresie wskazywania możliwości i przekonywania do celowości wykorzystania lokalnych zasobów dziedzictwa kultury na ich terenie zlokalizowanych dla rozwoju dobrze służącej umacnianiu tradycji lokalnych.

Wnioski - Zespół nr 2

Temat: „Dziedzictwo kulturowe a rozwój turystyki"

Prowadzący dyskusję - Alojzy Cabala

Krótka charakterystyka dyskusji

Ożywiona dyskusja, wzbogacona o referat przedstawiający przykładowy program zagospodarowania obiektu kulturowo-przyrodniczego dla potrzeb turystyki („ARBORETUM" w Bolestraszycach), połączony z pokazem przeźroczy.
Prezentacja filmu „PIĘKNO ZIEMI PRZEMYSKIEJ" jako przykład promocji kultury regionu dla potrzeb turystyki.

Wnioski z dyskusji

1. Spójność historyczna trzech województw (krośnieńskiego, przemyskiego i rzeszowskiego) zobowiązuje do jednolitego i wspólnego traktowania roli dziedzictwa kulturowego w ruchu turystycznym, dlatego proponujemy wspólne podjęcie działań promujących kulturę w ramach poszczególnych zagadnień, np. kultury żydowskiej, związków historycznych z Austrią, kultury Wschodu Chrześcijańskiego, nurtów architektonicznych. Proponujemy wspólne opracowanie tras historycznych - opracowanie map, folderów, filmów w kilku wersjach językowych.
2. Opracowanie wystąpienia do inwestorów zachodnich o pomoc w ratowaniu szczególnie cennych obiektów zabytkowych i turystycznych, np. Zespołu Fortów Twierdzy Przemyśl lub Ruin Zamku Odrzykońskiego.
3. Wystąpienie do władz oświatowych o stworzenie programów edukacji, ukazujących regionalne dziedzictwo kultury dla szkól wszystkich poziomów.
4. Podjęcie działań zmierzających do szerszego udostępnienia zwiedzającym wszystkich dóbr kultury.
5. Przyśpieszenie prac legislacyjnych dot. ustawy reprywatyzacyjnej, której brak wyklucza działania w kierunku przekazywania dóbr kultury inwestorom, którzy dbaliby o obiekt zabytkowy, a zarazem przysparzaliby urządzeń turystycznych.
6. Wyłączenie z ustawy o zamówieniach publicznych kultury i turystyki, która w obecnym brzmieniu utrudnia rozwój tych dziedzin.
7. Należy poprzez odpowiednie zapisy ustawowe zastosować ulgi podatkowe dla twórców i prezenterów kultury ludowej oraz producentów regionalnych pamiątek.
8. W udostępnianiu dziedzictwa kulturowego należy zadbać o odpowiednie zaplecze socjalne, np. parkingi, toalety, miejsca wypoczynku oraz o odpowiednie oznakowanie.

Notatka z posiedzenia Zespołu nr 3 obradującego na temat „Turystyka jako czynnik rozwoju gospodarczego wsi"

pod przewodnictwem - **prof Antoniego Jarosza**

Dyskusja koncentrowała się wokół funkcjonowania i organizacji na wsi. Uwaga zebranych koncentrowała się wokół przepisów podatkowych, kategoryzacji bazy gospodarstw rolnych prowadzących usługi rolne oraz przygotowania i promocji produktu turystycznego wsi.

Wprowadzenie - **Prof Antoni Jarosz**. Przewodniczący obrad wyraził radość ze spotkania nauki z praktyką. Wypracowane rozwiązania będą mogły posłużyć do wyciągnięcia wniosków czy też koncepcji rozwoju turystyki na obszarach wiejskich poprzez agroturystykę czy też ekoturystykę. Zebrani obejrzeli film o gospodarstwach agroturystycznych w woj. krośnieńskim.

Dyskusja:

Zygmunt Wnuk - WSP Rzeszów - Jeśli chcemy rozwijać turystykę to powinniśmy opracować szczegółowe informacje nie tylko o obiekcie ale również o otoczeniu. Przyjeżdżający chce wiedzieć prawie wszystko o regionie, o interesujących ludziach tu mieszkających, rzemiośle, regionalnych potrawach. To wszystko co dla miejscowych jest mało interesujące, dla przyjeżdżających może być atrakcyjne. Powinniśmy wykorzystać stare chaty, przeznaczając je dla turystów i turystyki.

Marek Ćwiękała - W gminie Jasienica Rosielna są cztery gospodarstwa ekoturystyczne. Współpracujemy z Belgami, którzy są wymęczeni pobytem w starych chatach. Co oferujemy? Można zobaczyć zwierzęta domowe, ręczny udój krów, czy młockę cepami. Działalność ta nie jest dochodowa, jest raczej edukacyjna.

Elżbieta Wyrwicz - Jak UKFiT wspiera turystykę wiejską? W opracowaniu strategii rozwoju produktu turystycznego - turystyka wiejska została wyróżniona jako jeden z pięciu produktów turystycznych. Wdrażamy program TOURIN II. Składa się on z trzech segmentów:
- system bezpieczeństwa na drogach,
- komputerowa rezerwacja miejsc,
- rozwój turystyki na obszarach wiejskich i zalesionych

W UKFiT został powołany zespół roboczy d/s turystyki wiejskiej. Poprzez kontakty z samorządami, stowarzyszeniami, kwaterodawcami został przygotowany program realizacyjny, który podzielono na 3 grupy:

- plan strategiczny - określający ogólne warunki i możliwości rozwoju turystyki w środowisku wiejskim. Prawne i ekonomiczne uwarunkowania oraz modelowe wykorzystanie „mienia niechcianego".
- działanie na rzecz wsparcia organizacji prywatnych kwaterodawców. Promocja, dystrybucja, przegląd przepisów prawnych z określeniem barier hamujących rozwój.
- na szkolenie i aktywizację środowiska wiejskiego.

Motywacje, które występują u potencjalnych turystów są różnorodne. Sama gmina nie jest w stanie przygotować pełnej oferty turystycznej. Gmina ma m. in. za zadanie budowę infrastruktury technicznej i socjalnej. Te wszystkie elementy mogą być pomocne turystom. W promocji gmin bardzo ważną rolę odgrywają inspiratorzy tych działań, którzy są siłą napędową rozwoju turystyki.

Adam Żubrowicz - Mam stadninę (gm.. Horyniec). Jestem rolnikiem. Chciałbym prowadzić agroturystykę ale jestem przerażony prowadzeniem księgi przychodów i rozchodów, gdy całe życie zajmuję się koszeniem zbóż czy dojeniem krów. Prowadzenie księgi jest problematyczne. Jak liczyć produkty własne (jaja, mleko, mięso) gdy na nie nie ma rachunku. Sezon trwa 2 miesiące i co dalej?

Andrzej Gąsiorowski - ODR w Iwoniczu. Mam dokument Centrum Doradztwa i Edukacji Rolnictwa w Krakowie, gdzie jest interpretacja prawna w sprawie prowadzenia usług agroturystycznych. Według moich przedmówców, przytaczane przeze mnie przepisy jeszcze nie obowiązują? A my informujemy swoich usługodawców, że one istnieją!

Pismo o którym mówię zawiera między innymi akapit, który brzmi: art 21 (nowelizacja ustawy) o podatku dochodowym od osób fizycznych wprowadza ustawa z 2 grudnia 1990 roku (Dz. Ust. nr 5 z 1995r. ,poz. 25) dodano punkt 43 (wolne od podatku dochodowego). „dochody uzyskane z tytułu najmu pokoi gościnnych w budynkach mieszkalnych położonych na terenach wiejskich w gospodarstwach rolnych, osobom przebywających na wypoczynku oraz dochody uzyskane z tytułu wyżywienia tych osób jeżeli liczba wynajmowanych pokoi nie przekracza 5".

Oznacza to, że nie zachodzi potrzeba odrębnego zgłaszania do ewidencji działalności gospodarczej oraz odrębnego opłacania składki z tytułu prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej na własny rachunek (nie dotyczy pól namiotowych).

W dalszym ciągu pozostaje w mocy rozporządzenie Min. Fn. z 10 sierpnia 1992 roku w sprawie zryczałtowanego podatku dochodowego od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne na mocy których przychody osób fizycznych z tytułu usług hotelarskich polegających na wynajmie pokoi gościnnych i domków turystycznych, jeżeli łączna liczba pokoi w tych domkach nie przekracza 9".

Rozporządzenia to dotyczy także (opinia departamentu podatków Min. Fin) działalności nie podlegającej odrębnemu zgłoszeniu do ewidencji, a zatem w konsekwencji także nie powoduje obowiązku dokonywanie dodatkowego ubezpieczenia społecznego z tytułu pozarolniczej działalności gospodarczej.

To są dokumenty, którymi się posługujemy. A więc do 5 pokoi - zwolnione z podatku oraz nie ma obowiązku rejestrowania i zgłoszenia jako działalności gospodarczej. W przypadku przekroczenia 5 pokoi - do 9 - jest podatek zryczałtowany 10% ale w dalszym ciągu nie ma obowiązku zgłaszania do ewidencji i wnoszenia opłat.
Decyzja która zapadła w 1995 jest szalenie ważna dla turystyki wiejskiej. Jest ona motorem napędowym, który tę szarą strefę pozwoli skanalizować, poddać opiece i pomocy fachowej.
Już mamy namacalne efekty tego posunięcia. Ludzie zgłaszają się do nas (po uprzedniej rezygnacji - opłaty) bo wiedzą że ich promujemy, doradzamy.
Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa umożliwia zaciąganie bardzo korzystnego kredytu (oprocentowanie 20%), który może być udzielony po spełnieniu szeregu warunków, na jeden chciałbym zwrócić szczególną uwagę. (kredyt może być udzielony gdy): „agroturystyka będzie prowadzona jako dodatkowe źródło dochodu w rodzinnym gospodarstwie rolnym położonym na terenach o walorach turystycznych".
Konieczne jest określenie prawne gospodarstwa agroturystycznego i jednoznaczne stwierdzenie, że turystyka w gospodarstwach agroturystycznych jest działalnością rolniczą - w tym samym stopniu co produkcyjna działalność rolnicza. Należy określić co to jest gospodarstwo rolne, gospodarstwo agroturystyczne, rolnicze gospodarstwo rodzinne.
Konieczne jest przygotowanie programu z zakresu oferty agroturystycznej obejmującej całą Polskę, opracowanie standaryzacji uwzględniającej agroturystykę, nowelizację przepisów „higienicznych" oraz powołanie federacji stowarzyszeń agroturystycznych dla koordynacji działania w celu wstąpienia do europejskich organizacji agroturystycznych. Proponuję, by UKFiT ogłosił konkurs na najlepsze gospodarstwo z nagrodą np: wyposażenie łazienki.

Józef Żydownik - wójt gminy Bircza - infrastruktura, która jest niezbędna tzn. telefon, komunikacja, często „kładzie" już na początku promocji czy wstępnych kontaktach.

Grażyna Leduchowska - ODR Korytniki - rolnik nie może zostać sam w przygotowaniu oferty, musi być wspierany przez instytucje takie jak ODR-y, władze samorządowe i wojewódzkie.

Wiesław Matuszewski - Polańczyk, V-ce prezes GGG - tylko zorganizowanie się w stowarzyszenia daje szansę oddziaływania na władzę. Bieszczadzkie Koło w Lesku organizuje szkolenie zapraszając przedstawicieli Sanepidu, Policji, Urzędów Gmin na spotkanie z usługodawcami. Przepisy powinny być przejrzyste. Mamy w Kole swój znak firmowy, chcemy dawać tym kwaterodawcom, którzy spełniają warunki bezpieczeństwa, wygody, czystości.

Władysław Podraza - wójt Gminy Czarna - w czasie żniw brak czasu gospodarzom na przygotowanie posiłków. Należy zwrócić uwagę na lepsze przygotowania oferty wraz z programem pobytowym.

Janina Wojtanowska - Urząd gminy Solina - nie możemy podchodzić do usług turystycznych które świadczymy, jako do ..zgarnięcia szmalu". Chciałabym podzielić się swoimi doświadczeniami jako usługodawca. Ja na sezon uprawiam warzywa. Pozwalam swoim gościom korzystać z mojego ogródka. Oni mogą brać warzywa, nie muszą kupować w sklepie. Pamiętam również o imieninach gości. Trzeba ..pochodzić" przy turystach, rozmawiać z nimi. Mamy starą chatę, którą odnajmujemy. Nie ma tam wygód ale jest położona w przepięknym miejscu. Moim gościom tam zamieszkującym raz na jakiś czas robię zakupy. Są zadowoleni. Mają to czego potrzebowali. Dwa pokoje to więcej aniżeli chowanie tucznika.

Wnioski - Zespół nr 3

Temat: „Turystyka jako czynnik rozwoju gospodarczego wsi"

Prowadzący dyskusję - prof Antoni Jarosz

Krótka charakterystyka dyskusji:

Dyskusja miała ożywiony charakter. W czasie dyskusji poruszono problem funkcjonowania i organizacji gospodarstw agroturystycznych. Wiele uwagi poświęcono problemom związanym z podatkami, ubezpieczeniem oraz kategoryzacją. Zwrócono też uwagę na ożywienie reklamy i pełnej informacji. Zakomunikowano iż w 1993 r. powołane zostało Koło Bieszczadzkie Galicyjskie Gospodarstwa Gościnne z siedzibą w Lesku.

Wnioski z dyskusji

1. Konieczne jest określenie prawne gospodarstwa agroturystycznego i jednoczesne stwierdzenie, że turystyka w gospodarstwach rolnych jest działalnością rolniczą w tym samym stopniu co produkcyjne działania rolnicze. Czyli zachodzi potrzeba wprowadzenia zapisu określającego, że gospodarstwem agroturystycznym jest takie, które opłaca podatek rolny.
2. Przepisy sanitarno-higieniczne powinny być dostosowane do małych form usług noclegowych i żywieniowych.
3. Działalność agroturystyczna w zakresie kredytowania powinna być traktowana na równi z produkcją rolną.
4. Konieczny jest nowy, odpowiadający współczesnym wymogom system kategoryzacji bazy turystycznej uwzględniający specyfikę agroturystyki, z tych względów pilną potrzebą jest opracowanie modelu kwatery prywatnej.
5. Zachodzi potrzeba przygotowania programu z zakresu oferty agroturystycznej obejmującej całą Polskę. Wskazane jest opracowanie oferty kompleksowej.
6. Konieczne jest powołanie federacji stowarzyszeń agroturystycznych dla koordynacji działań i przystąpienia do europejskich organizacji agroturystycznych (np. Eurogites).
7. Proponuje się zorganizować i ogłosić ogólnopolski konkurs z nagrodami „na najlepsze gospodarstwo agroturystyczne" pod patronatem Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki.
8. Zasadna jest organizacja szkoleń i doradztwa dla rolników w celu likwidacji barier psychologicznych.
9. Aby turystyka przyniosła spodziewane efekty konieczne jest współdziałanie całej społeczności lokalnej wspierane działaniem administracji rządowej oraz samorządowej.

Notatka z posiedzenia Zespołu nr 4 na temat „Uwarunkowanie rozwoju rynku lokalnego a tworzenie regionalnego produktu turystycznego".

Zespół pod przewodnictwem - prof. **Anny Nowakowskiej**

Pracę zespołu rozpoczęła pani przewodnicząca definiując produkt turystyczny i określając strategię jego rozwoju.
Następnie przedstawiła mocne i słabe strony regionu Beskidów Wschodnich.
Kolejnym punktem jej wprowadzenia w tematykę dyskusji była analiza szans i zagrożeń wynikających z rozwoju gospodarczego. Przedstawiła etapy strategicznego działania w formułowaniu produktu turystycznego obejmujące:
- wybór produktów mających reprezentować dany region
- charakterystyka tzw. „luki strategicznej" i określenie działań, jakie powinny zostać podjęte w sferze infrastruktury transportowej, usługowej itp.
- scharakteryzowanie adresatów - rynki, które są odbiorcami produktu
- wybór kanałów dystrybucji, form i rodzajów promocji oraz ich miejsce i kierunek.

Dyskusję rozpoczął **Kazimierz Tuszyński**, Wiceprezes Zarządu Agencji Rozwoju Regionalnego. Przedmiotem jego wystąpienia było przedstawienie programu rozwoju turystyki „Strudel". Programu obejmującego strategię promocji i szkolenia kadr dla różnych przedsiębiorstw, zarówno z branży turystycznej (hotele, pensjonaty), jak również gastronomicznej.

Omówił też pokrótce działalność agencji, jej cele i sposoby promowania przedsiębiorstw.

Dr **Bartłomiej Walas** z krakowskiej AWF poruszył kwestię reorganizacji turystyki (podział kraju na 8 regionów turystycznych) i przedstawił propozycję organizacji, które zajmowałyby się problematyką turystyki w danych regionach:
- STU - Strategic Tourism Unit
- LDO - Local Development Organization

Próbując określić produkt regionu, zatrzymał się nad problematyką współzgodności czterech instytucji decydujących o produkcie, jego tworzeniu i formie a mianowicie:
- czy istnieje zgoda *społeczności lokalnej* na utworzenie lokalnej infrastruktury turystycznej;
- biorąc pod uwagę ruch przyrodniczo - ekologiczny, czy dyrekcja *Bieszczadzkiego Parku Narodowego* wyrazi zgodę na utworzenie takiej infrastruktury, a jeśli tak, to jakie będą uwarunkowania w stosunku do chłonności tego obszaru;
- stosunek *podmiotów gospodarczych*;

- *władz rządowych i samorządowych* odnośnie tej problematyki.

Nawiązując do tematu spotkania z ekologicznego punktu widzenia, głos zabrał **Jarosław Sarul** z Ministerstwa Ochrony Środowiska.

Wskazał na ekologiczne podejście do problematyki zarządzania firmą (zarówno turystyczną jak i transportową). Przedstawił związek działalności firmy, jej image'u z wpływem jaki wywiera ona na środowisko naturalne.

Zaznaczył konieczność włączenia w działalność firmy programów ekologicznych, opracowywanych i popieranych przez instytucje wyższego szczebla (np. Ministerstwo Ochrony Środowiska) a obejmujące m. in.:

- uwzględnienia problematyki ekologicznej w planowaniu inwestycji przedsiębiorstwa
- oszczędność energii
- proekologiczną politykę odpadów (redukcja i recycling)
- ograniczenie zanieczyszczenia powietrza
- uwzględnienie zwyczajów i tradycji społeczności lokalnych w swej działalności.

Następnym dyskutantem był **Adam Pęziol** z Bieszczadzkiej Agencji Rozwoju Regionalnego (zabierał głos dwukrotnie).

Problematyką którą poruszył w swej wypowiedzi, było osiągnięcie w działaniach na rzecz turystyki zasady synergii - współdziałania poszczególnych elementów w wykonywaniu określonej czynności. Czynnością tą w obecnym wydaniu miało być kształtowanie turystyki.

- Wskazał na możliwość „poszczególnych partnerów" w dziedzinie turystyki w tym regionie (władza, ludzie, instytucje).
- Wypunktował brak konkretnych zapisów w porozumieniu trzech wojewodów: krośnieńskiego, przemyskiego i rzeszowskiego, które mogłyby przynieść wymierne efekty w ulepszaniu infrastruktury turystycznej, komunikacyjnej, przejść granicznych.
- Wskazał na istnienie różnicy pomiędzy osobami z wolą, chęcią działania a osobami, które mają możliwości i kompetencje do takiego działania.
- W jego wypowiedzi znalazła się również problematyka kształcenia młodzieży w kierunkach związanych z turystyką (i całą infrastrukturą zapewniającą obsługę ruchu turystycznego).

W swym drugim wystąpieniu więcej uwagi poświęcił przedstawieniu Bieszczadzkiej Agencji Rozwoju Regionalnego i możliwości działania jakie stwarzają zagraniczne środki finansowe (głównie z funduszu PHARE).

Przedstawił pokrótce projekty realizowane przez agencję:

- budowa ośrodka Chrewt nad Jez. Solińskim;
- przekształcenia dawnego hotelu robotniczego w Zatwarnicy na turystyczny hotel górski;
- adaptacja biurowca po kombinacie drzewnym „Ustianowa" z przeznaczeniem na zespół szkół zawodowych (w skład którego będą wchodziły m.in. dwie szkoły o profilu turystycznym).

Wskazał też na konieczność koordynacji działań podmiotów lokalnych (w ramach działających Związków Gmin Bieszczadzkich), które zapewniałyby powodzenie wielu przedsięwzięć.

Podsumowując stwierdził, iż połączenie współdziałania z kwestią kapitałową „może zaowocować efektami w okresie 5-8 lat".

Kolejną osobą biorącą udział w dyskusji był dr **Jerzy Raciborski** z AWF Kraków. Wystąpił dwukrotnie, w wypowiedziach zajął się problemami:

- określenia podmiotów mogących podejmować decyzje w zakresie turystyki,
- identyfikacją podmiotów pragnących zajmować się konkretną działalnością turystyczną (wskazanie na przedsiębiorcę turystycznego jako „głównego aktora" w tej dziedzinie),
- wskazaniem na konieczność wytworzenia pewnego nacisku na podmioty mające wpływ na kształtowanie ustawodawstwa w zakresie turystyki.

Nawiązał do wystąpienia dyr. Roberta Krępińskiego i projektu Ustawy „O świadczeniu usług turystycznych" wyjaśniając niektóre kwestie.

Nawiązując do wypowiedzi wojewody Piotra Komornickiego w kwestii młodzieżowego ruchu turystycznego, wskazał na konsekwencje jakie mogą wyniknąć z rezygnacji z pewnego segmentu rynku (jakim jest młodzież).

Poruszył również kwestię finansowania tego segmentu (stawiając do dyskusji problem czy ma on być dotowany poprzez władzę oświatową czy rynkowymi sposobami przedsiębiorstw).

Następnie głos zabrał dr **Stanisław Orłowski**, st. wizytator Kuratorium Oświaty w Krośnie. W swej wypowiedzi przedstawił warunki, jakich spełnienia oczekują dwa ważne segmenty rynku turystycznego a więc młodzieży i turystów zagranicznych.

W pierwszym przypadku oczekiwania dotyczyły:

- taniej bazy noclegowej (rozwiązaniem mogłaby być adaptacja do tego celu szkół, z możliwością przygotowania posiłków przez młodzież we własnym zakresie) odpowiednio promowanej,
- dobrze oznakowanych szlaków turystycznych,
- taniego dojazdu (stworzenie odpowiedniej infrastruktury komunikacyjnej, zmniejszenie lub ograniczenie niektórych opłat dodatkowych np. za plecaki i sprzęt turystyczny przewożone w autobusach),
- taniej bazy gastronomicznej.

Dostosowanie do potrzeb turysty zagranicznego obejmuje:

- potrzebę nazewnictwa w języku turysty zagranicznego,
- potrzebę gęstszej sieci szlaków i ich zagospodarowania (zadaszenia, miejsca odpoczynku).

Poruszył kwestię jakości świadczonych usług, jak również konieczność stworzenia systemu szkolenia i kształcenia kadr zarówno oświatowych, jak i dla sektorów gospodarki turystycznej.

W dyskusji uczestniczył też **dyrektor Bieszczadzkiego Parku Narodowego**, który wskazał na możliwości i ograniczenia tworzenia infrastruktury na terenie parku.

Interesującym było również wystąpienie **Grzegorza Średzińskiego**, burmistrza miasta Duszniki Zdrój, który podzielił się doświadczeniami w tworzeniu, promowaniu i rozwijaniu produktu turystycznego przez Wspólnotę Gmin (której Duszniki Zdrój są członkiem) w Sudetach. Wskazał na zalety i korzyści płynące ze współpracy i działania podejmowane wspólnie w celu promocji regionu (wydawnictwa, udział w targach).

Marek Żołdak z Towarzystwa Ubezpieczeń Turystycznych „ATU" przedstawił propozycje, które mogłyby zwiększyć rozmiary ruchu turystycznego.
Odliczenie od podstawy opodatkowania rodziców wydatków na wypoczynek dzieci i młodzieży i powołanie regionalnego lobby, zajmującego się organizacją turystyki - oto najważniejsze propozycje, nad którymi dyskutowano na forum zespołu.

Na zakończenie głos w dyskusji zabrał **Wasyl Ristowski** z biura podróży „Primo Tour". Wg. niego możliwości rozwoju turystyki upatrywać można w :
- zrzeszaniu się biur podróży,
- powstaniu Izby Turystyki promującej dany region,
- organizowaniu forum turystycznych z udziałem bezpośre dnio zainteresowanych, a więc podmiotów organizujących ruch turystyczny,
- odpowiedniej promocji (kierowaniu reklamy, folderów do potencjalnych klientów, wydawanie ich w odpowiednich wersjach językowych).

Andrzej Piękoś
Urząd Miasta w Jaśle
Wydział Spraw Społecznych

Uwarunkowanie Rozwoju Rynku Lokalnego a Tworzenie Regionalnego Produktu Turystycznego na Przykładzie Regionu Jasielskiego

Nasuwa się pytanie dlaczego jako obszar rozpatrywania wpływu rynku lokalnego na tworzenie regionalnego produktu turystycznego obrano terytorium przyszłego powiatu. Poprzez instytucję powiatu gminy wchodzące w jego skład będą ze sobą integralnie związane gdyż zostanie obrany kierunek rozwoju gospodarki powiatu. Poszczególnym gminom zostaną przypisane zadania jakie będą wypełniać w powiecie co będzie miało pośredni wpływ na rozwój kultury fizycznej w tym rozwoju terenów rekreacyjnych oraz obiektów sportowych, rekreacyjnych i turystycznych. W 1992 roku gminy podjęły decyzję do jakiego powiatu chcą należeć, natomiast Sejmik Samorządowy Województwa Krośnieńskiego uchwałą Nr XVII/60/93 wyraził opinię, iż w skład powiatu z siedzibą w Jaśle winny wejść następujące gminy: Miasto Jasło, Brzyska, Kołaczyce, Krempna, Nowy Żmigród, Osiek Jasielski, Skołyszyn, Tarnowiec i Jasło.
Analizując szczegółowo położenie geograficzne Region Jasielski uznać można za obszar atrakcyjny turystycznie. Atrakcyjność turystyczna regionu związana jest głównie z występowaniem kilku obszarów geograficznych oraz dużym zalesieniem terenu w części górskiej regionu. Brak dużych zakładów przemysłowych położonych na południe od miasta Jasła powoduje, że obszar ten jest mało skażony ekologicznie przez co przedstawia dużą wartość przyrodniczą a dowodem tego jest utworzenie Magurskiego Parku Narodowego, który położony jest w zdecydowanej większości na terenie Regionu Jasielskiego. Atrakcyjność turystyczna to również występowanie w części południowej regionu wielu wsi lemkowskich z charakterystyczną dla nich architekturą oraz folklorem co stanowi atrakcję dla zwiedzających ten zakątek Polski. Dla organizacji rozwoju turystyki regionu decydujący wpływ ma położenie miasta Jasła, które posiada bardzo korzystny układ szlaków komunikacyjnych powodujący w letnim sezonie turystycznym duży ruch turystów, którzy udają się z kierunku północnego i zachodniego Polski w Bieszczady oraz na przejście graniczne ze Słowacją w Barwinku.

Tworzenie regionalnego produktu turystycznego możliwe jest w oparciu o istniejącą bazę sportowo - rekreacyjną i turystyczną występującą na terenie regionu. Po głębszym przeanalizowaniu zadań jakim ma służyć baza sportowo - rekreacyjna i turystyczna nie sposób jest oddzielić funkcjonowania jednych obiektów od drugich. W praktyce osoby korzystające z obiektów turystycznych korzystają również z obiektów sportowo - rekreacyjnych. W wyniku dokonanego przeglądu bazy sportowo-rekreacyjnej i turystycznej w regionie, tworzenie produktu turystycznego w chwili obecnej możliwe jest na terenie miasta Jasła oraz gmin Krempna i Dębowiec.

Na podstawie informacji uzyskanych od właścicieli jasielskich obiektów sportowo - rekreacyjnych dotyczące sposobu ich wykorzystania stwierdzić można, że w przeważającej większości przypadków korzystającymi są mieszkańcy Jasła. W niewielkim stopniu jasielska baza sportowo - rekreacyjna wykorzystywana jest przez osoby przyjeżdżające do miasta, które jednocześnie korzystają z bazy noclegowej i gastronomicznej, dotyczy to obiektów sportowo - rekreacyjnych Miejskiego Ośrodka Sportu i Rekreacji w Jaśle. Obiektami sportowo-rekreacyjnymi cieszącymi się największą popularnością są zlokalizowane na terenie Miejskiego Ośrodka Sportu i Rekreacji: hala sportowa, otwarty basen kąpielowy i lodowiska sztucznie zamrażane. Dużym powodzeniem cieszą się również nieliczne w mieście korty tenisowe, z których chętnie korzystają mieszkańcy Jasła. W mieście odczuwalny jest brak krytej pływalni czego dowodem są liczne wyjazdy Jaślan do najbliżej położonej krytej pływalni w Krośnie.
Baza turystyczna jaka występuje na terenie Jasła oferuje bardzo skromną bazę noclegową. Utrudnia to rozwój turystyki oraz kontakty handlowe z jasielskimi zakładami pracy. Biorąc pod uwagę dalszy rozwój miasta Jasła uzasadniona jest szybka rozbudowa bazy noclegowej w mieście.
Atrakcyjność turystyczna gminy Krempna związana jest głównie z jej położeniem na terenie Beskidu Niskiego, gdzie panują doskonałe warunki przyrodnicze i klimatyczne przydatne do organizacji czynnego wypoczynku. Potwierdzeniem walorów przyrodniczych gminy Krempna niech będzie fakt usytuowania na jej terenie dużej części Magurskiego Parku Narodowego.
Baza turystyczna znajdująca się na terenie gminy Krempna zlokalizowana jest wokół sztucznego zbiornika wodnego w miejscowości Krempna, który jest miejscem wypoczynku wielu osób w upalne dni lata. Oprócz wspomnianego wypoczynku nad wodą tereny gminy Krempna oferują możliwość uprawiania kwalifikowanej turystyki górskiej i obecnie przebiegają tędy dwa szlaki turystyczne t.j. Główny Szlak Beskidzki oraz Szlak Graniczny. Gmina Krempna zachęca do uprawiania kolarstwa górskiego, dyscypliny prężnie rozwijającej się od kilku lat w Polsce. Występuje tutaj urozmaicona sieć dróg gruntowych prowadzących do dawnych wsi łemkowskich oraz dróg leśnych znakomicie nadających się do jazdy rowerem górskim. Obecnie nie ma odpowiedniego oznakowania tras do uprawiania kolarstwa górskiego. Krempna to również doskonałe warunki do uprawiania jeździectwa. Obecnie w miejscowości Kotań funkcjonuje prywatny ośrodek jeździecki świadczący usługi dla osób chcących uprawiać jazdę konną.
Ze względu na ukształtowanie terenu oraz mikroklimat górski, Krempna posiada bardzo dobre warunki do uprawiania sportów zimowych. Dowodem tego jest duże zainteresowanie jedynym na terenie Regionu Jasielskiego wyciągiem narciarskim w Żydowskiem gdzie panują bardzo dobre warunki śniegowe. Pomimo dużej popularności wśród narciarzy wyciągu, dobre warunki do rozwoju narciarstwa nie zostały zauważone przez właścicieli tych terenów. Dowodem tego jest całkowity brak działań zmierzających do rozbudowy skromnej obecnie bazy narciarskiej wybudowanej przed ponad dziesięciu laty.

Tworzenie produktu turystycznego w gminie Dębowiec opiera się na bazie turystycznej i rekreacyjnej występującej w miejscowości Folusz położonej u podnóża Magury Wątkowskiej. Folusz dzięki swojemu położeniu oferuje doskonałe warunki przyrodnicze i klimatyczne, dowodem tego jest przebieg wokół Folusza granicy Magurskiego Parku Narodowego. Właścicielem bazy turystycznej zlokalizowanej na terenie Folusza są Podkarpackie Zakłady Rafineryjne w Jaśle, które udostępniają swój zakładowy ośrodek wypoczynkowy nie tylko pracownikom ale również indywidualnym turystom w miarę posiadania wolnych miejsc. Folusz ze względu na bliskie położenie od Jasła stał się miejscem niedzielnego wypoczynku dla wielu Jaślan.
Położenie Folusza wśród kompleksów leśnych u podnóża Magury Wątkowskiej umożliwia uprawianie kwalifikowanej turystyki górskiej. W ciągu dwóch i pół godziny dotrzeć można na główny wierzchołek Magury Wątkowskiej lub rezerwatu geologicznego Kornuty. Na terenie Folusza spotykamy dobrze rozbudowaną sieć dróg leśnych, które znakomicie nadają się do uprawiania kolarstwa górskiego. Obecnie nie ma odpowiednio oznakowanych tras do jazdy rowerem górskim. Dużą atrakcją dla turysty odwiedzającego Folusz jest świadomość obecności na tym terenie źródeł wód mineralnych obecnie nie eksploatowanych a całości atrakcji dopełnia widok znajdujących się tutaj kopalni ropy naftowej, tak charakterystycznego elementu architektury Podkarpacia.

Na podstawie zamieszczonych powyżej informacji dotyczących możliwości rozwoju turystycznego, Region Jasielski uznać należy za obszar mało wykorzystywany przy tworzeniu regionalnego produktu turystycznego. Stan taki związany jest z brakiem odpowiedniej bazy sportowo - rekreacyjnej i turystycznej na terenie regionu, niezbędnej przy tworzeniu regionalnego produktu turystycznego. Decydujący wpływ na gospodarkę regionu ma miasto Jasło, w którym zamieszkuje czterdzieści tysięcy mieszkańców będących potencjalnymi nabywcami produktu turystycznego wytwarzanego na terenie regionu. Potwierdzeniem tego jest fakt, iż Jaślanie korzystają zarówno z bazy sportowo-rekreacyjnej miasta Jasła jak też z bazy turystycznej i rekreacyjnej zlokalizowanej na terenie gminy Krempna i Dębowiec. Otwiera to możliwości rozwoju turystycznego w tych gminach, gdyż potrzeby rekreacyjne i turystyczne będą wzrastać wraz ze wzrostem świadomości i zamożności ludności.
Samorządy terytorialne gmin Krempna i Dębowiec nie dostrzegają możliwości rozwoju gmin poprzez rozwój turystyki, czego dowodem są bardzo małe kwoty wydatków budżetu gmin przeznaczone na kulturę fizyczną zawierające m.in. wydatki na rozbudowę bazy sportowo-rekreacyjnej i turystycznej. Takie myślenie samorządów nie jest zrozumiałe w przypadku najbardziej atrakcyjnych gmin regionu, które są jednocześnie gminami najuboższymi regionu. W rozumieniu mieszkańców tych gmin na turystyce nie można zarobić. Do momentu gdy nie zmieni się świadomość ludności, iż można zajmować się jednocześnie rolnictwem i turystyką, tak jak w krajach rozwiniętych, Region Jasielski pozostanie „białą plamą" na mapie turystycznej Polski.
W momencie projektowania rozbudowy istniejącej bazy sportowo-rekreacyjnej i turystycznej Regionu Jasielskiego nie wolno zapominać o wpływie wzrostu ruchu tury-

stycznego na środowisko naturalne. Pamiętamy, że największym bogactwem tych terenów to obecnie stosunkowo małe skażenie środowiska i występowanie dużych zasobów przyrodniczych. Tutaj właśnie powstał Magurski Park Narodowy. Problem ochrony środowiska wymaga szerszego spojrzenia, chcąc zarabiać na turystyce należy stworzyć odpowiednią infrastrukturę, która będzie chroniła środowisko naturalne. Dotyczy to zarówno niezbędnej ilości oczyszczalni ścieków przy osiedlach mieszkalnych oraz ośrodkach wypoczynkowych, jak też budowy odpowiedniej ilości parkingów, tak aby ograniczyć ruch pojazdów mechanicznych na terenie Magurskiego Parku Narodowego. Miejmy nadzieję, że utworzenie Magurskiego Parku Narodowego nie będzie miało na celu stworzenia jedynie ograniczeń dla turystów ale przyczyni się do rozbudowy szlaków górskich, rowerowych, narciarskich oraz innych obiektów sportowo - rekreacyjnych i turystycznych.

mgr Jarosław Sarul
Ministerstwo Ochrony Środowiska,
Zasobów Naturalnych i Leśnictwa
Departament Ochrony Przyrody
00-922 Warszawa, ul. Wawelska 52/54

„Europejski Rok Ochrony Przyrody" i turystyczne wykorzystanie walorów przyrodniczych Polski

Polska nie wykorzystuje dotąd w pełni swego wyjątkowego bogactwa przyrodniczego dla promocji kraju, a szczególnie wspierania takich dziedzin jak eksport rolny czy turystyka.

W Europie panuje nieprawdziwe i szkodliwe dla kontaktów gospodarczych przekonanie o panującej w Polsce klęsce ekologicznej i złym stanie środowiska.

Promocja walorów polskiej przyrody może przynieść pośrednio wzrost eksportu rolnego Polski i dochodów z turystyki wartości wieluset milionów dolarów.

Rok 1995 stwarza polskiej turystyce szczególną szansę by zwiększyć zainteresowanie atrakcjami turystycznymi Polski poprzez szersze uwzględnienie walorów chronionej polskiej przyrody w promocji turystycznej i poprawę image'u Polski poprzez ekologizację sposobu prowadzenia działalności turystycznej.

Europejski Rok Ochrony Przyrody

Rok 1995 ogłoszony został przez Radę Europy jako Europejski Rok Ochrony Przyrody i poświęcony szczególnie ochronie przyrody poza obszarami chronionymi, w trakcie gospodarczego korzystania ze środowiska, a więc także związanego z turystyką.

W krajach Unii Europejskiej od wielu lat przywiązuje się wielką wagę do nadania turystyce przyjaznego środowisku charakteru i minimalizowaniu jego negatywnego oddziaływania.

I tak np. Dyrektywa 92/43/EEC z dnia 21 maja 1992 roku o ochronie naturalnych ekosystemów i dzikiej fauny oraz flory wprowadza obowiązek wykonywania ocen oddziaływania planów i projektów mogących znacząco wpływać na wyznaczone obszary chronione. W myśl zapisu art. 6 ust. 3 Dyrektywy kompetentne władze państwowe winny zatwierdzić plan lub projekt tylko wtedy, gdy nie wpłynie on negatywnie na integralność obszaru chronionego. Konieczne jest też poinformowanie opinii publicznej i zebranie opinii społeczeństwa na temat projektów inwestycyjnych na obszarach ochrony przyrody.

W myśl Dyrektyw (art. 10) państwa członkowskie winny uwzględnić w planowaniu przestrzennym i polityce rozwojowej potrzebę polepszenia stanu sieci ekologicznej i ochronę elementów krajobrazu ważnych dla dzikiej fauny i flory.

Z kolei Dyrektywa 85/337/EEC z 27 czerwca 1985 o ocenie oddziaływania niektórych publicznych i prywatnych działań na środowisko poddaje procedurze szeroki zakres aktywności ludzkiej w środowisku, w tym projekty związane z działalnością turystyczną jak: wyciągi narciarskie i koleje linowe, przystanie jachtowe, obszary zabudowy letniskowej, obiekty hotelowe, itd.

Elementy te zostaną w roku bieżącym zaadaptowane także do polskich przepisów i znajdą się w aktach związanych z ocenami oddziaływania na środowisko. Wprowadzona zostanie też zasada wykonywania ocen oddziaływania na środowisko wszelkich inwestycji na obszarze parków krajobrazowych, rezerwatów przyrody i stref ochronnych.

Wspólnoty Europejskie ogłosiły rok 1993 jako początek „Community Action Plan to Assist Tourism". Obejmuje on między innymi:

- wspieranie inicjatyw mających na celu uświadomienie tak turystów jak i organizatorów turystyki o wpływie turystyki na środowisko.
- wspieranie pilotowych projektów w ramach Wspólnoty ukierunkowanych na osiągnięcie równowagi między turystyką a środowiskiem przyrodniczym szczególnie na obszarach wybrzeży, obszarach górskich, w parkach narodowych i rezerwatach przyrody.
- wspieranie inicjatyw z zakresu rozwoju form turystyki alternatywnej i sharmonizowanej ze środowiskiem.

Harmonizacja turystyki z wymogami ochrony przyrody na świecie

Potrzeba sharmonizowanego rozwoju turystyki z potrzebami ochrony przyrody, została wyrażona w dokumentach Szczytu Ziemi w Rio de Janeiro. Wśród postulatów zawartych w „Agenda 21" znalazł się cel jakim jest kierowanie rozwoju turystyki w sposób nie zagrażający środowisku.

Zadaniami władzy państwowej w celu realizacji modelu turystyki przyjaznego środowisku jest:

1. Planowanie i prognozowanie rozwoju turystyki w skali strategicznej.
2. Identyfikowanie rzadkich, zagrożonych i wrażliwych ekosystemów, ich ochrona i monitoring ich stanu.
3. Ocena wpływu na środowisko planowanych inwestycji turystycznych.
4. Oddziaływanie na rozwój turystyki poprzez określenie „maksymalnej pojemności ekologicznej siedlisk i miejsc".
5. Kontrola rozwoju turystyki, egzekwowanie zakazów i realizowanie zasady „przywrócenia poprzedniego stanu środowiska przez niszczących je".

Jednak największa odpowiedzialność spoczywa na instytucjach i firmach turystycznych. które cel ekologiczny i programy ekologiczne winny włączyć w swój plan działania.

Program Środowiskowy Narodów Zjednoczonych zaleca następujące działania:

Firmy turystyczne i przewozowe winny przystąpić do programu rozwoju ekologicznie zrównoważonego. Przystąpienie firmy do programu harmonijnego ze środowiskiem winno być publicznie ogłoszone. Program ten winien być sukcesywnie rozwijany i ulepszany.

Powinien on obejmować:

1. Określenie i eliminację produktów szkodliwych ekologicznie z działalności firmy.
2. Uwzględnienie aspektu ekologicznego w planowaniu nowych inwestycji.
3. Uwrażliwienie personelu i gości na problematykę ochrony przyrody. krajobrazu. zagrożonych i chronionych gatunków.
4. Praktyczne oszczędzanie energii.
5. Redukcję i recycling odpadów.
6. Umiejętne zarządzanie gospodarką wodno - ściekową.
7. Ograniczenie i eliminację zanieczyszczeń powietrza.
8. Kontrola i redukcja poziomu hałasu.
9. Ograniczenie i eliminacja produktów nieprzyjaznych środowisku.
10. Szacunek i wspieranie historycznych i religijnych tradycji regionalnych.
11. Uwzględnianie zwyczajów i tradycji lokalnych społeczności i działania z myślą o jej przyszłości.
12. Traktowanie aspektu ekologicznego jako nadrzędnego wszystkich działań.

Ministerstwo Ochrony Środowiska popiera program rozwoju turystyki także na obszarze Karpat Wschodnich. Trzeba jednak pamiętać stale o bezcennych walorach przyrodniczych tego obszaru. Winna być więc to turystyka przyjazna środowisku. uwzględniająca wysoką na ogół kulturę ekologiczną turystów zachodnioeuropejskich.

Wyrażamy nadzieję że Resort Turystyki i przedsiębiorstwa turystyczne są także zainteresowane ochroną przyrody. jako że jest ona największą atrakcją turystyczną Regionu.

Ministerstwo Ochrony Środowiska. Zasobów Naturalnych i Leśnictwa liczy na aktywny udział resortu Turystyki w EROP '95

Wnioski - Zespół nr 4

Temat: „Uwarunkowanie rozwoju rynku lokalnego a tworzenie regionalnego produktu turystycznego"

Prowadzący dyskusję - prof. Anna Nowakowska

Krótka charakterystyka dyskusji.
W dyskusji poruszano takie problemy jak:
- powiązanie ochrony środowiska z rozwojem produktu turystycznego.
- współdziałanie różnych podmiotów na rzecz rozwoju produktu turystycznego.
- szkolenie i kształcenie kadr dla potrzeb gospodarki turystycznej.

Wnioski z dyskusji

1. Region dysponuje warunkami dla rozwoju wszystkich pięciu podstawowych form turystyki określonych w „strategii rozwoju krajowego produktu turystycznego". niemniej jednak konieczne jest wyznaczenie priorytetowych rodzajów produktu w oparciu o analizę istniejących uwarunkowań i możliwości.
2. Potrzeba współudziału Bieszczadzkiego Parku Narodowego w tworzeniu warunków do rozwoju produktu turystycznego.
3. Wskazane jest wypracowanie kanałów dystrybucji dostosowanych do rodzajów produktu turystycznego oraz form ich promocji.
4. W interesie regionu leży odtworzenie warunków atrakcyjności turystyki kwalifikowanej z uwzględnieniem młodzieżowego ruchu turystycznego.
5. Uznano za niezbędne wypracowanie mechanizmów ożywienia krajowego popytu turystycznego. np. poprzez odpisy w podatku dochodowym z tytułu zakupu usług turystycznych lub wprowadzenie czeków wakacyjnych.
6. Podmioty lokalne nie mają wpływu na szereg niezbędnych elementów infrastruktury turystycznej (drogi. telekomunikacja). a działania jednostek zarządzających nie wspomagają rozwoju lokalnej gospodarki turystycznej.
7. Podwyższenie jakości świadczonych usług wymaga stworzenia systemu szkolenia i kształcenia kadr na różnych poziomach dla wszystkich sektorów gospodarki turystycznej.
8. Istnieje potrzeba edukacji społeczności lokalnej celem wytworzenia proturystycznych postaw.
9. Uznaje się za wskazane integrowanie się samorządów terytorialnych oraz podmiotów gospodarczych celem tworzenia i promocji produktu turystycznego oraz wykreowanie lobby turystycznego w regionie.
10. Podjęcie działań dla zwolnienia z opłat za wyłączenia z użytków rolnych inwestycji w zakresie infrastruktury turystycznej.

Czesław Jermanowski
Wiceprezes Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki

Podsumowanie obrad

Pragnę serdecznie podziękować wszystkim obecnym za aktywny udział w Forum Turystycznym.

Wspólnie zastanawialiśmy się nad tym co zrobić, aby coraz większe dochody z przemysłu turystycznego czerpała ludność miejscowa, ci, którzy prowadzą tę działalność gospodarczą na codzień, żeby wpływy do kas samorządowych , jak również wpływy do skarbu państwa z tej działalności były odczuwalne dla gospodarki narodowej. Żeby przyjeżdżający turysta, zarówno krajowy, jak i zagraniczny mógł się czuć jak pożądany gość, jak ten, któremu chcemy zaoferować usługi na najwyższym poziomie.
Jednym z ważnych osiągnięć naszego Seminarium jest wszechstronna wymiana poglądów, różne spojrzenie na ten sam problem, przedstawienie różnych w poszczególnych przypadkach uwarunkowań realizacyjnych.

Walory turystyczne Małopolski Wschodniej stwarzają obiektywne szanse rozwoju gospodarczego regionu dzięki turystyce
Za punkt wyjścia w konstruowaniu programów dla turystyki przyjęto założenie, że poprzez nią dążymy do osiągnięcia dwóch głównych celów - wzrostu gospodarczego i walki z bezrobociem.

1. Aktywizacja gospodarki turystycznej wymaga koordynacji działań, współpracy i koncentracji środków na szczeblu regionalnym; czyli spójnej polityki regionalnej tworzonej przez wszystkie zainteresowane strony: administrację rządową, podmioty gospodarcze i ich zrzeszenia oraz społeczności lokalne.
2. Zainspirowanie utworzenia związku grupującego samorządy gospodarcze, izby, banki, stowarzyszenia, administrację samorządową, rządową, przewoźników, służby porządkowe itd. to droga do aktywizacji społeczności lokalnych i osiągnięcia sukcesów w aktywizacji gospodarczej regionu poprzez rozwój turystyki.
3. Z uwagi na interdyscyplinarny charakter turystyki niezbędny jest przy programowaniu i planowaniu przedsięwzięć służących rozwojowi regionu, województwa, gminy, miasta - widzieć ją w związkach między innymi z ochroną środowiska, transportem, kulturą, komunikacją, rolnictwem.
4. W skali regionu niezbędne jest współdziałanie przede wszystkim w zakresie programowania rozwoju (wybrane kierunki, problemy), monitorowanie ruchu turystycznego oraz bazy noclegowej i żywieniowej, promocji na wybranych rynkach

wybranych produktów, szkolenia kadr dla turystyki - zarówno zawodowych jak i społecznych.

5. Konieczne jest sprzężenie strategii rozwoju przez turystykę z innymi elementami strategii rozwoju regionu, a także ujęcie w sposób nowoczesny problematyki turystycznej w planach zagospodarowania przestrzennego.
6. Wnioski zgłoszone w toku naszych obrad będą omówione na najbliższym posiedzeniu Regionalnego Zespołu Koordynacyjnego, który jednocześnie opracuje harmonogram ich realizacji.
7. Racjonalnym działaniem jest inwestowanie w podnoszenie kwalifikacji ludzi dlatego planujemy organizowanie ze środków PHARE wielu szkoleń dla przedstawicieli samorządów terytorialnych oraz dla terenowej administracji rządowej.

Jeszcze raz dziękuję wszystkim uczestnikom za aktywny udział i mam nadzieję, że dojdzie do kolejnych spotkań, może na innych seminariach, już na konkretnie wybrany temat. Chciałabym również serdecznie podziękować naszym gospodarzom i organizatorom, , którzy włożyli ogromny wysiłek w przygotowanie tego seminarium dzięki czemu mogliśmy się spotkać i pracować w tak dobrych warunkach.

INSTYTUT TURYSTYKI * BIBLIOTEKA * W WARSZAWIE

8059

[5,00]